

EN ANNAN SIDA AV SVERIGE

En beskrivning och analys av EASAS
Eva Nilsson Lundmark & Ingvar Nilsson

EN ANNAN SIDA AV SVERIGE

En beskrivning och analys av SASA
Eva Nilsson Lundmark & Ingvar Nilsson

© Eva Nilsson Lundmark och Ingvar Nilsson

Tryckt av GML förlag
Grafisk formgivning: Tanja Marx och Linus Bergkvist
Illustration: Tanja Marx
2019

INNEHÅLL

Utdrag sida 5-9

Sammanfattning sida 11-17

1. Inledning

sida 18-20

- 1.1 Bakgrund
- 1.2 Syfte och avgränsningar
- 1.3 Metod och material

2. Målgruppen

sida 22-29

- 2.1 Schablonbilden
- 2.2 Sams liv
 - 2.2.1 De tidiga åren
 - 2.2.2 Det kriminella livet
 - 2.2.3 Tvekan och utträdet
- 2.3 Vad kan man säga om målgruppen
 - 2.3.1 I stort
 - 2.3.2 Att lyckas nå målgruppen
- 2.4 Att möta människor där de är
- 2.5 Gäng

3. Verksamheten

sida 30-57

- 3.1 Om EASAS
- 3.2 Organisationen i stort
- 3.3 Hur man tänker och jobbar vid EASAS
- 3.4 En referensmodell
 - 3.4.1 Steg för steg
 - 3.4.2 Att bygga tillit tar tid
- 3.5 EASAS och referensmodellen
 - 3.5.1 Att möta klienten
 - 3.5.2 Att arbeta med klienten
 - 3.5.3 Nätverksperspektivet och spindelfunktionen
 - 3.5.4 Den dubbla trovärdigheten
 - 3.5.5 Det långsiktiga perspektivet
 - 3.5.6 Begreppet framgång
- 3.6 Det andra benet – Utbildning och coaching

- 3.7 Några viktiga aspekter
 - 3.7.1 Byta livsmanus
 - 3.7.2 Begreppen misslyckande, återfall och stegförflyttning
 - 3.7.3 Verktygen och förhållningssättet
 - 3.7.4 CENAPS-modellen

4. Reflektioner kring EASAS

sida 58-61

- 4.1 Tydliga drag
- 4.2 Intressanta drag
- 4.3 Särdrag

5. Effekter och ekonomiska

konsekvenser

sida 62-71

- 5.1 Klienter
- 5.2 Samhällsekonomiska effekter
 - 5.2.1 Enskilda händelser
 - 5.2.2 Ett liv i kriminalitet
 - 5.2.3 Ett socialt investeringsperspektiv på EASAS

6. Framgångsfaktorer och utmaningar

sida 72-75

- 6.1 Vad har lett till framgång
- 6.2 Vilka utmaningar och hinder har man mött?

7. Inför framtiden

sida 76-79

- 7.1 Staden
- 7.2 Avhopp från en kriminell livsstil i stort
- 7.3 Slutord

8. Bilaga: Rapporter om

utanförskapets kostnader

sida 80-84

- 8.1 Bakgrund
- 8.2 Uppdragsgivare
- 8.3 Rapporter

UTDRAG: 3.5.1 ATT MÖTA KLIENTEN

För

att anses trovärdig,
realistisk och inge hopp
behöver en verksamhet
som arbetar brottsföre-
byggande och socialt
integrerande vara i takt
med tiden och kan inte

enbart förlita sig på tidigare egna erfarenheter. Skattkistan kan inte läras ut – antingen har man erfarenheterna eller inte – men det kan däremot den verktygslåda som EASAS använder sig av i arbetet och som bidrar till trovärdighet gentemot målgruppen samt myndigheter och andra aktörer.

SAMMANFATTNING

Detta är en utvärdering av verksamheten som bedrivs av En annan sida av Sverige AB, EASAS. EASAS är ett socialt företag som bedriver verksamhet syftande till att underlätta avhopp från en kriminell livsstil och/eller kriminella gäng. EASAS har valt formen aktieföretag med särskild vinstbegränsning.

EASAS har i dag verksamheter i tre områden: Göteborgsområdet, Stockholmsområdet samt Dalarna. Denna rapport handlar främst om verksamheten i Göteborg.

Företaget har totalt åtta anställda varav sex heltidsanställda. Fem av dessa arbetar i rollen som resurspersoner, varav en med inriktning anhörigstöd. Dessutom finns en KBT-terapeut samt jurist anställda på deltid. Den åttonde personen arbetar som nätverksbyggare mellan verksamheten och olika offentliga aktörer. Samtliga anställda har erfarenhet av målgruppen.

Målgruppen

Målgruppen man arbetar med har en mycket komplex och sammansatt problematik bestående av allt från psykisk ohälsa och icke diagnosticerad/icke behandlad neuropsykiatrisk problematik till tidiga trauman i familjen, tidiga misslyckanden i skolan och ett upplevt utanförskap. Detta tycks vara kopplat till tidigt missbruk av alla olika former av droger. Icke diagnosticerad och/eller icke behandlad ADHD-problematik är inte ovanligt i gruppen. Våldet och kriminaliteten är stadigt närvarande.

Om man sammanfattar situationen för de klienter som varit föremål för insatser från EASAS kan man säga följande:

- De har i stort sett alla någon form av hotbild mot sig. Vissa har flera gånger blivit utsatta för mordförsök.
- I många av fallen berör situationen och hoten inte bara klienten utan även dennes familj. Klienten lever ofta ett hårt pressat liv med hög eller extremt hög stressnivå.
- Få eller inga har helt fattat beslut om att lämna den kriminella livsstilen då man kommer i kontakt med EASAS och har dessutom ett påtagligt misstroende mot myndigheter i allmänhet och ofta socialtjänsten i synnerhet.

Det betyder att en förändring inte bara handlar om att bryta mönster, beteenden och agerande inom ett antal livsområden. Det handlar om att helt byta livsstil. Det handlar faktiskt mer eller mindre om ett identitetsskifte – från en kriminell identitet med hög status i en värld till en icke kriminell livsstil helt utan status och roll i en helt annan värld.

Om man utifrån detta skulle mejsla fram några slutsatser för att lyckas i arbetet med att hjälpa dessa unga män att lämna den kriminella livsstilen blir det kanske dessa:

- Detta handlar om mycket komplexa och sammansatta processer.
- Uthållighet, relationsbygge, dialog samt att bygga förtroende och tillit är avgörande för framgång.
- Hanteringen av tvivlet i beslutprocessen hos den enskilde klienten är en avgörande faktor för framgång.

Verksamheten

Merparten av klienterna som kommer till EASAS har ännu inte fattat beslut om att lämna en kriminell livsstil. Just fokuseringen på denna svåra målgrupp gör att EASAS verksamhet på många sätt är unik.

Detta betyder att det första mötet med EASAS kan vara ganska känsligt. Både rent mänskligt och psykologiskt – misstroendet mot allt vad som kan likna myndigheter är normalt sett mycket stort. Men också hotbilden måste beaktas. I extrema fall föreligger mordhot mot klienterna. Därför görs inför första träffen en riskanalys och utifrån denna väljer man plats och former för denna träff.

För att denna kontakt ska kunna tas och ett arbete inledas krävs i grunden förtroende för EASAS på två olika vis. Det ena är ett gott renommé på gatan – det som brukar kallas "street cred". Utan detta söker sig få klienter till den här typen av verksamhet. Den andra är förtroende hos de myndigheter man behöver samverka med för att lyckas: socialtjänst, kriminalvård och polis. Vad vi kan finna har man i EASAS hög grad av båda dessa förtroenden.

Detta första möte kan följas av ett, några eller många påföljande möten som alla handlar om att stödja klienten i att ta ett beslut om att ändra sitt liv. När klienten närmar sig denna punkt gör man fördjupade intervjuer. Vilka behov och önskemål klienten har fastställs för att se vilka insatser som behöver göras och vilka nätverkskontakter som behöver tas. Man upprättar en plan för denna process. Grunden för detta är en tydlig trestegsmodell EASAS skapat samt det modulsystem som metoden är byggd på.

De tre faserna är: (1) En informations- och rådgivningsfas som ger kunskap om vad EASAS kan erbjuda, (2) en fas med ett antal personliga möten – en sorts behovs- och diagnosfas som i förekommande fall leder till beslut om samarbete, samt (3) en fas då det egentliga arbetet inleds med planering och genomförande.

Det är nu som processen börjar på allvar. Inom EASAS arbetar man med en modell som beskriver resan ur kriminalitet i ett antal steg. Övergångsfasen är då klienten närmar sig beslutet att stiga över linjen till ett annat liv. Då möts han av livsstilsabstinens, en fas som handlar om uppbrottet från, saknaden och sorgen över ett lämna ett liv man befunnit sig under lång tid.

Ett liv där man har hela sin identitet, sin status, sin tydliga roll, sina vänner och sina sociala nätverk – för att i stället närma sig ett liv man inte riktigt känner sig vare bekant med eller bekväm inför. Ett liv där man saknar status, roll och identitet. Denna fas innebär med nödvändighet ett vacklande fram och tillbaka, osäkerhet och stundtals ångest.

Denna tidiga integrationsfas handlar om att steg för steg skapa sin nya identitet. Få svar på frågorna: vem är jag, vad vill jag och vad är själva meningen? Det handlar inte bara om att agera annorlunda, inte heller enbart att tänka annorlunda. Det handlar om att skapa och utveckla ett helt nytt mindset för sitt tänkande. Det är i detta arbete resurspersonen är en sorts vägvisare eller lots, för att kunna stödja konstruktiva beslut om klientens fortsatta steg ut ur den kriminella livsstilen och in i en mer normal livsstil.

En grundläggande förutsättning vid arbetet med att lämna livet som livsstilskriminell är insikten att detta är en multidimensionell fråga. Den berör många aspekter av livet. Allt från drogfrihet, via bostad och familjerelationer till arbete och försörjning, liksom somatisk och psykisk hälsa. Det finns behov av en mängd insatser som dessutom kräver samordning för att vara effektiva.

Inom EASAS arbetar man utifrån ett sorts nätverkstänkande som handlar om att kring klienten knyta ett nätverk av ömsesidigt stödjande och samverkande insatser som koordineras. Resurspersonen från EASAS använder sin kunskap, sina erfarenheter och sina kontakter för att knyta samman det nät och de insatser som är relevanta för den enskilde klienten.

Reflektioner kring EASAS

För oss som skriver denna rapport är det helt uppenbart att det sätt man arbetar på i EASAS bygger på vad som skulle kunna kallas "best practice". Eller med andra ord: ungefär så här bör man göra för att lyckas. Det finns några drag som är särskilt tydliga kring detta:

- EASAS kombinerar egnerfarenhet av kriminellt liv, missbruk och utanförskap på ett systematiskt och konsekvent vis med evidensbaserade metoder och behandlingsmodeller, liksom konkreta verktyg.
- Arbetet baseras på dialog med klienten och en hög grad av delaktighet samt begrepp som KASAM¹ och egenmakt. Arbetet är individanpassat och bygger på tillit, kontinuitet samt tillgänglighet över lång tid.
- EASAS ser på framgång i termer av stegförflyttning utifrån ett långsiktigt multi-dimensionellt perspektiv.
- Man har en genomtänkt grundsyn, filosofi och idé om hur upprottet från en kriminell livsstil kan gå till och ser det som ett sorts byte av grundläggande livsidentitet.
- EASAS arbetar systematiskt i nätverksform i nära samspel med offentliga myndigheter.
- Man jobbar systematiskt med att bistå klienten i att lämna gamla destruktiva nätverk och i stället bygga upp nya friska nätverk samt att återknyta till goda delar av klientens familjesystem – allt för att motverka den ensamhet som uppstår i samband med avhopp.

Vid sidan av detta kan man peka på några särskilt intressanta drag. Ett första är EASAS egna erfarenhet som fungerar som en ingång till målgruppen. Samtidigt innebär CENAPS-utbildningen – tillsammans med nätverkstänkandet – att EASAS får en hög trovärdighet hos offentliga aktörer, inte minst nyckelaktörer som polis och socialtjänst.

Tillgängligheten är stor. Och eftersom man har en grundfinansiering kan man reagera snabbt då klienter tar kontakt. Detta underlättas av att insatserna man ger inte behöver genomlöpa en trög och formaliserad biståndsbedömningsprocess.

Man har en modell för att tänka kring stegvis framgång som gör att man undviker behandlingsvärldens vanliga förhållningsätt i termer av svart och vitt: drogfri/icke drogfri, kriminell/icke kriminell. Därmed undviker man också risken för moraliserande kring återfall liksom fenomen som skam- och skuldbeläggning av klienten.

Det finns ett flertal avhopparverksamheter runt om i landet. De flesta av dessa fungerar bra, ofta mycket bra. Alla har sin respektive profil. Då vi följt verksamheten vid EASAS tycker vi oss finna några särdrag:

- Man har valt att arbeta med den tämligen svåra gruppen som ännu inte riktigt bestämt sig för att lämna det kriminella livet, i motsats till att arbeta med redan motiverade personer som tagit beslutet att lämna.
- Man är inte en myndighet, vilket gör att det är lättare för människor med stark miss tacksamhet, rentav fientlighet, mot myndigheter att söka kontakt och hjälp.
- För att vara en klient-/frivilligorganisation har man ett ovanligt nära samarbete med olika myndigheter, inte minst socialtjänsten som man utbildar och handleder. Därmed bidrar man till att höja kompetensen och effektiviteten i socialtjänsten.

Effekter och ekonomiska konsekvenser

Då det gäller effekterna för klienterna kan man säga följande:

- Flertalet klienter har förändrat sitt liv i riktning mot mindre kriminalitet och mindre droganvändning.
- Några klienter har helt brutit med och lämnat den kriminella livsstilen.
- Ett fåtal klienter har avbrutit kontakterna med EASAS och – för tillfället – återgått till sina tidigare liv.
- Ett fåtal klienter har i dag egen bostad, jobb och har återknutit kontakter med sin familj. Dessa klienter har lyckats att fullt integreras med samhället.

Tidigare studier visar att oavsett om vi tittar på enskilda händelser kopplade till en kriminell livsstil, eller ett helt liv i denna värld, så blir kostnaderna för detta utomordentligt stora. Det är kostnader som vi sällan lyckas få en bild av därför att de är fördelade på ett stort antal aktörer under ett stort antal år. Men för kostnaderna för EASAS är det helt annorlunda. De uppstår vid en bestämd tidpunkt, hos en bestämd aktör, på ett bestämt konto och blir därmed mycket lätta att identifiera. Intäkterna av denna insats – vad vi kallar den sociala investeringen – blir till följd av de många aktörerna och effekterna över flera år däremot svårupptäckta och tämligen osynliga.

Ett sätt att beskriva de ekonomiska effekterna är att säga att om EASAS skulle bidra till att en enda person med en omfattande kriminell livsstil kunde bryta sitt framtida utanförskap skulle detta ge samhällsintäkter på sannolikt minst 40 miljoner kronor, vilket skulle motsvara kostnaden för att driva EASAS i 15–20 års tid.

Framgångsfaktorer och utmaningar

Vår generella bild är att verksamheten vid EASAS är framgångsrik och att man har lyckas nå goda resultat med en extremt svår målgrupp. Vad är det då som lett till framgång i detta arbete?

- Kombinationen av egen erfarenhet och ett genomarbetat synsätt och en metod i arbetet.
- Den dubbla trovärdigheten mot klienterna och myndigheterna samt sättet på vilket man ser relationsbygget med alla berörda som en nyckelfaktor för framgång.
- Det nära samarbetat med olika myndigheter och i synnerhet det sätt på vilket man samspelar med socialtjänsten, just nu kanske främst i Angered.
- Kompetensbredden i organisationen – allt från egen erfarenhet till juridisk kompetens samt den geografiska spridningen – vilket gör att man har förmåga att hantera hotbilder mot klienterna.

Men allt är inte frid och fröjd. Man har ett antal utmaningar som kan utgöra hinder för den fortsatta verksamheten. Den första utmaningen är finansieringen. Som så många andra verksamheter finansierade med offentliga medel – men utanför den kommunala organisationen – har man hamnat i ett mönster där man mot slutet av varje år inte fullt ut vet om man kommer att få medel att fortsätta även nästa år. Den uppenbara lösningen är att man sluter flerårigt bindande avtal som gör att man kan planera sitt arbete också på längre sikt.

En ytterligare utmaning är att utöka samverkan med fler offentliga aktörer. I dag samverkar EASAS nära socialtjänsten i Göteborgsstadsdelen Angered. En sådan nära samverkan med andra delar av socialtjänsten samt polisen och andra delar av rättsväsendet, skulle förmodligen både gagna klientarbetet och samtidigt höja effektiviteten i insatser från andra offentliga aktörer kring denna målgrupp.

Slutord

Vi har under flera decennier följt, utvärderat och arbetat med olika verksamheter med målgrupper som liknar den man har vid EASAS. Målgruppen är komplex, ofta svårmotiverad och har ofta en sammansatt multiproblematik.

Den bild vi har fått under det knappa år vi följt EASAS är att detta är bra och effektiv verksamhet som når en målgrupp som man vanligtvis har mycket svårt att nå: personer med kriminell livsstil, som överväger att lämna kriminaliteten men som ännu inte har bestämt sig fullt ut. Men det förefaller också vara en verksamhet som lyckats bygga upp en fungerande samverkan med ömsesidiga utbyten med offentliga aktörer, inte minst socialtjänsten, vilket är ovanligt i dessa sammanhang. Det är vidare en verksamhet som inte bara bidrar till att förändra enskilda människors fortsatta liv. Verksamhet är samhällsekonomiskt lönsam-med potential att bli än mer lönsam.

Och det är en verksamhet vars kärna är de personer med passion och engagemang samt kunskap och kompetens som lyckas skapa kontakt med och relationer till de personer som önskar lämna den livsstilskriminella världen.

1. INLEDNING

1.1 Bakgrund

Vi har blivit kontaktade av En Annan Sida Av Sverige (EASAS) för att göra en beskrivning och analys av verksamheten. Detta är en verksamhet som bedrivits i Göteborgs stad sedan 2014, i form av ett idéburet offentligt partnerskap (IOP), och där man nu har en preliminär finansiering för kommandesteg 2018–19. Det planeras även för etablering och expansion på andra orter, bland annat i Stockholmsområdet – Botkyrka, Huddinge och Stockholm.

Vår egen bakgrund är att vi under mer än 35 år arbetat med den här typen av verksamheter som bollplank, strategiskt stöd, mentorer och utvärderare. Vi har arbetat med ett hundratal olika likande verksamheter. Det senaste året har vi också haft ett extra fokus på projekt som handlar om utanförskap relaterat till missbruk och kriminalitet. I synnerhet har detta handlat om det våld och den kriminalitet som finns i landets cirka 180 utanförskapsområden. Detta arbete har skett i samspel med bland andra civilsamhällets många olika organisationer samt polis, socialtjänst, psykiatri, kriminalvård, fastighetsbolag och näringsliv.

En förteckning över en del av de rapporter detta arbete resulterat i finns som bilaga i slutet av denna rapport.

1.2 Syfte och avgränsningar

Syftet med den beskrivning och analys som här presenteras är att:

- Beskriva verksamheten – dess metoder, arbetssätt, värdegrund och samverkansformer.
- Analysera verksamheten och vad som lett till framgång.
- Beskriva vilka effekter den gett upphov till för klienterna, Göteborgs stad och samhället i stort.
- Se vilka utmaningar verksamheten stött på och hur dessa hanterats.
- Komma med förslag och idéer inför framtiden.

EASAS har verksamheter i Göteborgsområdet, Stockholmsområdet samt i Dalarna. Denna rapport fokuserar i huvudsak på verksamheten i Göteborgsområdet.

1.3 Metod och material

Arbetet har bestått av ett flertal olika moment:

- Inläsning av dokument.
- Ett femtontal intervjuer med intressenter som personal, klienter, uppdragsgivare, samarbetspartners samt andra berörda.
- Analys, kalkyl- och skrivarbete.

De frågor vi fokuserat på i denna process har bland andra varit följande:

- Vilka effekter ger EASAS verksamhet upphov till, på kort sikt och på lång sikt, vad avser missbruk, kriminalitet och asocialitet, för klienten, för berörda myndigheter samt ekonomiskt och mänskligt/socialt?
- Hur arbetar man i verksamheten med avseende på kompetenser, värdegrund, metoder och urval av klienter?
- Hur ser klientarbetet ut avseende rekrytering samarbetsformer, relationsbygge och samspel med andra aktörer och myndigheter?
- Vad leder till framgång: Metoder, värdegrund, relationer samt kompetenser och erfarenheter?
- Vilka hinder eller utmaningar har man mött: Strukturella, värderingsmässiga och metodmässiga?

2

2. MÅLGRUPPEN

2.1 Schablonbilden

Det finns en utbredd schablonbild kring unga män med en kriminell livsstil.² De kommer från trasiga hem, är tidigt udda, inleder sin utanförskapsresa tidigt. De misslyckas i skolan. De lockas av en glorifierad bild av det kriminella livet, med pengar, smycken, tjejer, bilar, makt och status. Ett liv fyllt med våld, droger och brott – allt från enklare brottslighet som utpressning och misshandel till avancerade rån som kräver planering och strategisk blick. Och det är svårt, nästan omöjligt, att bryta med detta.³

Detta är som sagt en schablonbild, och skälet till att det är en schablonbild är just att den alltför ofta stämmer. Vi har gjort ett flertal studier kring just denna grupp och ständigt mött samma mönster. Det har vi gjort även här.

Vi har intervjuat ett antal klienter som erhållit ett antal olika insatser från EASAS vilket lett till betydande, i något fall mycket betydande, förändringar av hela deras livssituation. Bilden vi fått från intervjuerna har vi kompletterat med erfarenheter från en handfull andra studier och utifrån detta satt samman ett rimligt, realistiskt och i viss mening typiskt livsförlopp för en sådan person – av oss kallad "Sam".

Vi tror det är viktigt att ge en sådan bild för de läsare som inte är förtrogna med vad innebär att vara livsstilskriminell. Men också för att förstå den verklighet och de människor som EASAS arbetar med. Vad det innebär att först leva i denna värld, därefter ta beslutet att lämna den, för att slutligen träda in i och skapa sig en helt ny identitet i den av oss andra så kallade normala världen.

Detta är berättelsen om Sam. Han är en uppdikad karaktär, men hans historia bygger på verkligheten för många unga män i utanförskap. Sam är 25 år gammal har sedan några år tillbaka brutit med sin kriminella livsstil, även om han ibland umgås med vännerna från detta tidigare liv.

2.2 Sams liv

2.2.1 De tidiga åren

Sam växer upp i vad vi vanligtvis kallar en dysfunktionell familj, med en mamma som under stor del av sitt vuxna liv pendlat mellan enklare jobb, sjukskrivning och arbetslöshet. Hon har druckit för mycket alkohol och periodvis varit i stark psykisk obalans. Sam har tre syskon. Det finns tre olika pappor med i bilden. Sam är nummer två i syskonskaran. Han har mycket lite kontakt med den frånvarande pappan.

2. Rostami m.fl, Våldsbejakande extremism och organiserad brottslighet i Sverige, IFFS, 2018 2. Malmberg & Stakset, Gångmedlem, Nygren & Nygren, 2012

3. Malmberg & Stakset, Gångmedlem, Nygren & Nygren, 2012

Redan i förskolan blir det oroligt. Sam är stökig och hamnar ofta i slagsmål med andra barn. Det fortsätter och accelererar då han börjar skolan. Det blir mycket stök och elevhälsan blir tidigt inkopplad. Det görs tidigt orosanmälningar kring Sam och hans situation i hemmet. Han är utagerande och våldsam. Så våldsam att inte bara andra barn utan även lärarna är rädda för honom. Han är nio år gammal.

Insatser från barn- och ungdomspsykiatri följer. Sam blir i perioder placerad både i familjehem och på institution. Han känner att ingen förstår honom. Nu växer sig känslan av att vuxensamhället sviker honom allt starkare, något som väcker stark frustration. Sam har ingen vuxen att vända sig till. Ibland blänker det till då någon lärare i skolan "ser honom". Naturligtvis leder situationen både till skolmisslyckanden och att Sam inte får vara med i gänget. Han blir inte bjuden på kalas och känner sig utanför. Sam är funktionell analfabet högt upp i mellanstadiet. Han börjar uttrycka sin besvikelse och sitt våld mer och mer som ung fotbollshuligan.

Han kommer tidigt i kontakt med alkohol och droger i olika former. Först i form av öl, därefter hembränt och smuggelsprit. Han kommer i kontakt med hasch och amfetamin. Vid tolv års ålder missbrukar han mer eller mindre regelbundet – främst kring helgerna.

I skolan blir Sam det man kallar en "korridorvandrare", för att vid övergången till högstadiet mer eller mindre hoppa av skolan vilket leder till många men misslyckade försök från skolan och socialtjänsten att agera. Myndigheterna når inte Sam. Han har sedan något år närmat sig den lösa gruppering av unga män på drift i området där han bor med sin mamma och sina syskon. Där upplever han för första gången tillhörighet och sammanhang.

Han begår brott av enklare slag: snattar, bränner bilar, går ärenden åt de äldre. Och naturligtvis blir han inblandad i ett flertal bråk. I det löst sammanhållna gäng där han utgör en del av svansen uppskattas både det han gör och hans våldspotential. I detta gäng hittar han förebilder och rollmodeller bland de äldre. Han har sedan länge gett upp hoppet om att få tillhöra samhället på samma villkor som alla andra.

2.2.2 Det kriminella livet

Sam kommer gradvis att växa in i rollen som livstilskriminell. Som i alla andra verkligheter finns det även här en sorts karriärstege. Från det enkla till det mer komplexa.

Som ung är han bra på att stjäla bilar, men han bygger snabbt upp sitt våldskapital. Han driver in pengar. Och han ägnar sig de första åren åt personrån både mot yngre och något äldre personer. Polisen får honom ganska tidigt på sin radar och han grips ett flertal gånger. Men

gripandena resulterar som regel inte i åtal. Å andra sidan blir Sam under denna period föremål för tvångsätgärder från socialtjänsten. Han vistas både på HVB-hem och på SIS-institution.

Han begår brott på egen hand, men ofta också i ett varierande antal olika konstellationer med kompisgäng som ständigt förändras vad gäller form, deltagare och lojaliteter. Droghandel blir en allt större del av hans inkomster. Han upplever lite av det goda livet med mycket pengar, som dock försvinner lika snabbt som de kommer in. Sam spenderar dem på tjejer, droger och bilar. Han festar intensivt, vilket också inkluderar flitigt användande av droger.

Under en tid lever han tillsammans med en kvinna som föder hans barn. En dotter, Sara, som han då relationen med mamman brister nästan helt tappar kontakten med.

Gradvis blir hans kriminella livsstil allt mer avancerad och han blir involverad, framförallt i gängsammanhang, i riktigt grova brott av våldsnatur som grov misshandel och mordförsök. Vapen är med i bilden. Han deltar också i medialt uppmärksammade händelser av typen värdetransportrån och rån mot guldsmeder. Kortare perioder sitter han i fängelse men får aldrig något riktigt långt straff.

Våldet och kampen om drogmarknader, liksom själva den kriminella livsstilen som sådan, leder till att Sam får rivaler. Det handlar om personer som känner sig kränkta eller på annat sätt känner agg. Sam går regelbundet beväpnad och med skyddsväst. Han har en tydlig hotbild mot sig.

Hans sociala tillhörighet är i stort sett helt knuten till det lösa kompisgänget, som funnits med sedan barndomen och där han känner sig hemma. Där är han trygg och har status och legitimitet. Man kan inte kalla det ett gäng i mer konventionell mening, snarare är det ett löst sammansatt nätverk med starka personliga band. Ett sorts brödraskap.

2.2.3 Tvekan och utträdet

Utåt är Sams liv i den kriminella världen en framgång. Han har status och klarar sig i regel från att bli gripen av polisen. Men han vet att polisen jagar honom.

Det kriminella livet är ett tufft och arbetsamt liv. Sam är ständigt på sin vakt, beredd att möta attacker mot honom personligen. Han blir upprepade gånger attackerad och misshandlad. Vid ett tillfälle blir han beskjuten men undgår att träffas.

Detta leder till ett ständigt närvarande stresspåslag. Att konstant se sig över axeln frestar på. Sam använder droger som en sorts självmedicinering. Hans yngre bror, som lever ett likartat liv, blir dömd till ett längre fängelsestraff. Sam börjar gradvis ställa sig frågan om det liv han lever är värt priset. Han har varit inne i denna värld sedan tolv års ålder, i full skala sedan 15 års ålder. Nu är han 22 och börjar ana att någonting inte står rätt till, även om han har svårt att säga exakt vad som är fel.

Sam söker kontakt med socialtjänsten i den stadsdel där han bor men blir avvisad på ett för honom vagt och svårbegripligt vis. Han får höra att han bränt många chanser. Att han måste vara högmotiverad, drogfri och redan ha brutit med sitt kriminella liv. Men Sam är inte där ännu. Detta blir för honom ännu en bitter bekräftelse på att samhället är opålitligt i allmänhet och att myndigheter är det i synnerhet.

På sätt och vis kan man säga att samhällets budskap till Sam är detta: innan du på egen hand tagit tag i det riktigt svåra – vara motiverad, drogfri och upphört med kriminaliteten – kommer vi inte att jobba med dig. Det är en sorts moment 22-situation.

Sam får via frivården kontakt med EASAS. Ett första möte äger rum och Sam bestämmer sig för att be om hjälp. Han blir tilldelad en resursperson från EASAS. Nu inleds en process av det slag vi kommer att beskriva längre fram i denna rapport. Det handlar om ett relationsbygge för att skapa tillit, men det handlar också om att möta Sam i hans tvekan kring sin livsstil och stödja honom i beslutet att bryta med sitt gamla liv. Processen kommer att pågå som mest intensivt under ett och ett halvt års tid och därefter under ytterligare ett år.

I dag är Sam i stort sett drogfri. Enstaka helger händer det att han röker cannabis. Han har lämnat den kriminella livsstilen och inlett det hårda arbetet med att bygga en helt ny identitet. Han har i små steg återetablerat kontakterna med sin dotter som i dag är sex år gammal. Han har en tillfällig anställning i entreprenadbranschen med löfte om tillsvidareanställning. Han umgås en del med sitt gamla kompisgäng, med kontakten trappas gradvis ned.

2.3 Vad kan man säga om målgruppen?

2.3.1 I stort

Efter att ha mött ett antal personer som fått stöd från EASAS, hört berättelser om andra klienter och som bakgrund ha träffat ett dussintal andra personer med likartad historik är det några saker som sticker ut.

Den första är att i stort sett alla har en **mycket komplex och sammansatt problematik** bestående av allt från psykiska ohälsa, icke diagnosticerad/behandlad neuropsykiatrisk problematik, tidiga trauman i familjen, tidiga misslyckanden i skolan och ett upplevt utanförskap från samhället. Detta tycks vara kopplat till tidigt missbruk av alla olika former, droger. En icke diagnosticerad och/eller icke behandlad ADHD-problematik är inte ovanligt i gruppen. Våldet och kriminaliteten är stadigt närvarande. Och man kan prata om en helt annorlunda livsstil än vi andra har. Vi skulle kunna kalla detta en kriminell livsstil.

Det betyder att en förändring inte bara handlar om att bryta mönster, beteenden och agerande inom ett antal livsområden. Det handlar om att **helt byta livsstil**. Det handlar faktiskt mer eller mindre om ett **identitetsskifte** – från en kriminell identitet med hög status i en bekant värld till en icke kriminell livsstil helt utan status och roll i en ny och helt annan värld.

Det blir då uppenbart att detta kräver en långvarig och sammansatt process där det inte är vare sig självklart eller ens särskilt tydligt hur beslutet att stiga över gränslinjen till det normala samhället växer fram. Tvivlet blir en central fråga att hantera för att lyckas nå de som ännu inte är motiverade eller har passerat den vändpunkt där beslutet tas.

En annan sak som dyker upp i dessa berättelser är samhällets oförmåga eller handfallenhet att möta dessa unga, arga, förtvivlade och utstötta män. Män som under många år lärt sig att inte lita på samhället och dess representanter. Svek, inte minst från vuxenvärlden, har varit ett starkt inslag i deras barn- och ungdom och präglar många av dem även i dag. Tillits- och relationsbygget i denna process blir helt avgörande för att lyckas.

Men slående är också att det går att bryta med den kriminella livsstilen även i de fall som vid en första anblick kan förefalla vara hopplösa. Man kan faktiskt lära gamla hundar att sitta.

2.3.2 Att lyckas nå målgruppen

Om man utifrån detta i punktform skulle mejsla fram några slutsatser för att lyckas i arbetet med att hjälpa dessa unga män att hoppa av blir det kanske detta:

- Detta handlar om mycket komplexa och sammansatta processer.
- Långvarighet och uthållighet är centralt för att lyckas.
- Tillit och dialog är avgörande för framgång, liksom att bygga relationer och förtroende.
- För den enskilde klienten innebär denna process inte enbart att förändra beteende utan om att lämna en kriminell identitet där man ofta har hög status och en tydlig roll, till förmån för en helt ny identitet med osäker roll och ringa status.
- Detta innebär att hanteringen av den enskildes tvivel i beslutprocessen är avgörande faktor.
- Men det betyder också att ett viktigt inslag i resan mot normalitet blir att sluta definiera sig som före detta kriminell och ersätta detta med en annan identitet.

2.4 Att möta människor där de är

Människor som Sam har i regel en komplex, multidimensionell och sammansatt problembild, som inte bara omfattar destruktiva beteenden och tankemönster. Det handlar om hela den personliga identiteten. Att bryta detta livsmönster och skapa ett nytt är en långvarig, utdragen och besvärlig process och ofta fylld av många bakslag längs resan.

Många av de aktörer som jobbar med målgruppen har som krav att den enskilde ska vara högmotiverad, drogfri och ha avbrutit sitt kriminella liv. Det är, enligt vårt sätt att se det, som att säga till den enskilde: "För att kunna börja hjälpa dig måste du redan vara klar med de riktigt besvärliga delarna."

Samtidigt är det begripligt att man, i synnerhet om man inte ha tillräcklig kunskap om detta förlopp, vänder sig mot klienter där sannolikheten till framgång är stor. Det vill säga de högmotiverade klienter som redan brutit med sitt missbruk och sitt kriminella liv. Då återstår ju bara de mindre svåra – för den sakens skull inte helt triviala eller oviktiga – delarna: jobb, bostad och försörjning.

Den danske filosofen och författaren Sören Kirkegaard formulerade sig 1859 på följande vis: "Om jag vill lyckas med att föra en människa mot ett bestämt mål måste jag först finna henne där hon är och börja just där. Den som inte kan det lurar sig själv när hon tror att hon kan hjälpa andra."

De klienter som söker sig ut ur en kriminell livsstil befinner sig inledningsvis nästan alltid i en fas av vilshenhet, tvekan och osäkerhet. De är inte högmotiverade, de har inte tagit något konkret beslut, de har ännu inte avbrutit sitt missbruk. I den första fasen behöver de inte hjälp att genomföra sitt beslut att lämna. De behöver hjälp att fatta beslutet. De behöver mötas där de befinner sig, inte där vi önskar att de skulle vara.

En unik aspekt av EASAS arbete är att det är denna målgrupp man vänder sig till. De som ramlar mellan stolarna, de som inga andra aktörer vill eller kan ta sig an. Vilket sammanfaller med den grupp som har störst behov och där effekterna av att lyckas blir som störst mänskligt, ekonomiskt och socialt.

Det betyder också att processerna i det arbete som utförs inom EASAS verksamhet blir mer komplexa och mer långvariga än för den aktör som möter och arbetar med personer som redan är högmotiverade och redan gjort en stor del av arbetet på egen hand.

2.5 Gäng?

I dag pratas det mycket om kriminella gäng och avhopp från sådana gäng. Detta fenomen uppstod för något decennium sedan då vi hade klassiska MC- och västgäng som Brödraskapet Wolfpack, Hells Angels och Bandidos samt anknutna "hangaround-klubbar". Dessa kom senare att kompletteras med, och i viss mån avlösas av, lokala gäng som Södertäljenätverket eller Fucked for Life från Tumba, liksom etniska gäng som Albanligan.

I dag domineras denna värld inte längre av den här sortens fasta grupperingar med hierarkier, regelverk och spelregler. I stället ser vi mer av lösa nätverk och grupperingar som ändrar form och sammansättning allt eftersom de yttre betingelserna förändras. Precis som i näringslivet är man på väg från fasta strukturer till öppna föränderliga nätverk. Vän i dag kan bli fiende i morgon och tvärtom.

Deltagarna är yngre, mycket yngre. Strukturer och regelverk är lösare. Vårdskapitalet betydligt högre. Man rör sig mera fritt mellan olika världar. Från huldigannätverk, kanske via politiskt eller religiöst baserade nätverk, till rent kriminella strukturer, i en sorts märklig karriärbana.

Därför är det kanske inte så meningsfullt att använda sig av begrepp som gäng, och avhopp från gäng. Vi har funnit att det kanske är mer meningsfullt att prata om [att lämna en kriminell livsstil](#). Och kommer här att prata om Sam, och andra livsstilskriminella i hans situation, och hur dessa lämnar eller hoppar av från en kriminell livsstil.

Vid sidan av att begreppet känns mer relevant än gäng och gängavhopp sätter det också fokus på individens roll och ansvar. Hoppa av är något den enskilde gör, och det innebär att han lämnar en livsstil för att i stället söka sig till och skapa en livsstil av helt annat slag.

3

3. VERKSAMHETEN

3.1 Om EASAS

EASAS är ett så kallat socialt företag. Utmärkande för dessa företag är att de ofta är kopplade till verksamheter nära den offentliga sektorns uppdrag och har ett entreprenöriellt perspektiv, utan att för den sakens skull ha vinstmotiv som dominerande drivkraft. Sociala företag kan drivas i flera olika företagsformer, vanligen ekonomisk eller ideell förening. EASAS har valt formen aktiebolag med särskild vinstbegränsning. Företagsformen beskrivs på följande vis:

Ett aktiebolag med särskild vinstutdelningsbegränsning är en typ av privat aktiebolag. En grundläggande regel är att verksamheten främst drivs i ett annat syfte än att ge aktieägarna vinst. De särskilda reglerna finns för att säkerställa att vinsten huvudsakligen stannar kvar i bolaget för nya investeringar.⁴

Poängen med denna typ av företag är att ge offentliga verksamheter entreprenöriella injektioner samtidigt som man skapar möjligheter till delaktighet och egenmakt för brukarna. Ett problem idédrivna verksamheter haft sedan tillkomsten av lagen om offentlig upphandling (LOU) är att delta i konkurrensutsatta upphandlingar. För att skapa särskilda möjligheter för idédrivna och brukardrivna verksamheter har en ny juridisk form skapats – Idéburet offentligt partnerskap (IOP), vars syfte är just att skapa denna möjlighet. Så här lyder Upphandlingsmyndighetens beskrivning:

Idéburet offentligt partnerskap, IOP, är en form av samverkan mellan offentlig och idéburen verksamhet. Samverkan handlar ofta om att tillsammans lösa en samhällsutmaning, där den idéburna organisationen och den offentliga verksamheten båda bidrar med erfarenhet och kunskap.⁵

4. Verksamt. Så fungerar ett aktiebolag. <http://www.verksamt.se/starta/valj-foretagsform/aktiebolag> (Hämtad 2019-04-21.)

5. Upphandlingsmyndigheten. Samverkan med idéburen sektor – bara IOP? <http://www.upphandlingsmyndigheten.se/verktyg/trendens/samverkan-med-leverantorer-for-att-hantera-forandring/samverkan-med-ideburen-sektor--bara-iop/> (Hämtad 2019-04-21.)

EASAS har för perioden 1 januari 2018–31 december 2019 ett tvåårigt IOP-avtal med Göteborgs stad omfattande 2,1 miljoner kronor per år för stödcentrets tjänster. Vid sidan av detta finns ett hängavtal på det befintliga IOP-avtalet, tecknat mellan EASAS och med Angeredes stadsdelsförvaltning, omfattande 2,3 miljoner kronor per år för företagets tjänster riktade till stadsdelen. Detta avtal hade föregåtts av en period då man drivit verksamheten med privat finansiering, vilket därefter analyserades av staden i ett tjänsteutlåtande där man bland annat skrev:

Det sociala företaget EASAS har nu bedrivit sin verksamhet i två år. Uppföljningen av verksamheten visar att man mer än väl nått upp till de intentioner man hade.⁶

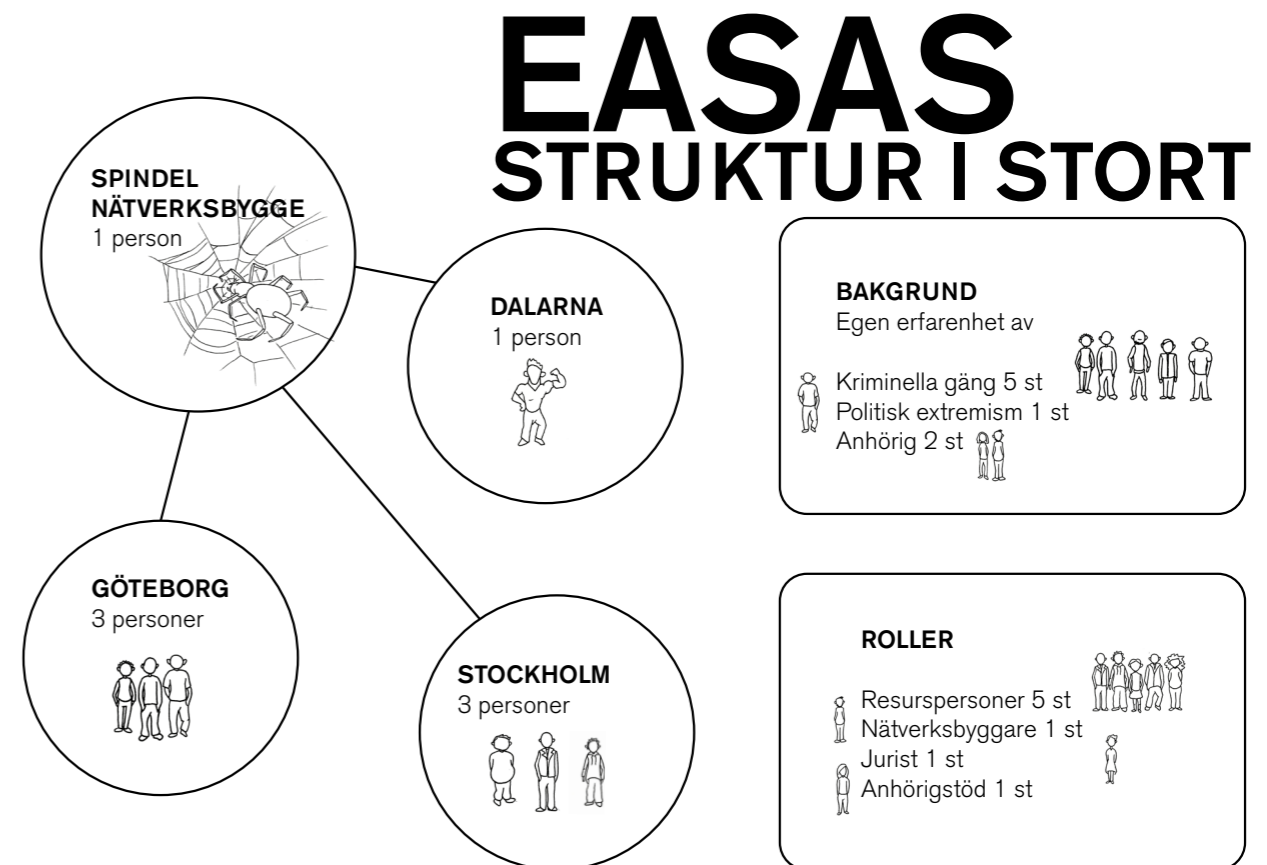
Stadsdelsförvaltningen menade i denna utvärdering att EASAS verksamhet nådde målgrupper man från stadens sida annars inte kunde nå och att det var angeläget att bistå människor som var beredda om att lämna en kriminell livsstil. Samt att arbetsformerna i en mer självständig organisation kan medföra vissa möjligheter förvaltningen annars inte hade. Stadsdelsförvaltningen konstaterade vidare i samma skrivelse:

Det bedömdes också finnas stora fördelar med att kunna erbjuda målgruppen stöd utan att deras behov behöver biståndsbedömas. Detta eftersom erfarenheterna visade att målgruppen ofta undviker kontakt med sociala myndigheter och söker hjälp först när problemen blivit väldigt komplicerade att lösa.

Man gjorde alltså bedömningen att det sätt på vilket EASAS arbete var utformat och genomfördes både nådde nya målgrupper och var effektivt. Låt oss därför närma oss detta genom att beskriva hur arbete rent konkret bedrivs.

3.2 Organisationen i stort

I Göteborg finansieras EASAS i form av två olika IOP. I de övriga områdena där man har verksamhet – Stockholmsområdet och Dalarna – är finansieringen baserad på de aktuella insatserna i dessa områden. Förhoppningen från EASAS är att man även där ska få till stånd IOP-lösningar.

EASAS har sammanlagt åtta anställda, varav sex på heltid. Samtliga har erfarenhet av målgruppen. Det finns fem resurspersoner varav en med inriktning anhörigstöd, en KBT-terapeut, en jurist samt en person som arbetar som nätverksbyggare mellan verksamheten och olika offentliga aktörer.

Verksamhetens geografiska spridning gör att EASAS aktivt kan agera om klienter behöver byta ort för att undslippa våld och olika hotbilder.

I hela landet uppgår den potentiella klientgruppen för denna verksamhet till drygt 15 000 personer som har en mer eller mindre kriminell livsstil och/eller ingår i kriminella gäng. Därutöver finns ytterligare mellan 2 000–4 000 personer i olika politiskt extremistisk miljöer: allt från vit maktrörelse och den militanta vänsterrörelsen till den islamistiska extremismen.

Det förefaller som om avhopparverksamheterna kring dessa målgrupper i dag tillsammans arbetar med långt färre än 100 klienter. Det råder med andra ord ingen brist på arbetsuppgifter för avhopparverksamheter, inte heller någon överetablering. Tvärtom förefaller det som om behovet av denna typ av verksamhet är utomordentligt stort.

3.3 Hur man tänker och jobbar vid EASAS

EASAS är alltså ett brottsförebyggande och integrerande socialt företag och har som mål att genom individanpassade och myndighetsgemensamma insatser återintegrera människor i samhället. Verksamheten erbjuder kriminalitets- och drogfokuserade terapeutiska insatser, men detta är bara en del i en större helhet.

EASAS arbetssätt hämtar inspiration från olika teoretiska skolor, kriminologiska förklaringsmodeller samt komponenter från praktiska modeller och metoder som tillsammans bildar en slags filosofi för hopp, engagemang, utveckling och förändring. De mest betydande komponenterna i arbetssättet är hämtade från KBT, social inlärningsteori, humanistisk psykologi, socialpsykologi, case management, motiverande intervjuer och CENAPS-modellen. Samt, inte minst, den egna beprövade erfarenheten.

EASAS anser utifrån sin erfarenhet av att arbeta brottsförebyggande och socialt integrerande att den kriminalitet som vi ser i dagens Sverige inte kan lösas enbart utifrån vad som skulle kunna kallas ett behandlingsperspektiv – även om enskilda individer gagnas av och behöver olika behandlingsinsatser. EASAS menar att behandlingsperspektivet är för endimensionellt och bland annat saknar en helhetssyn och strategi för alla de faktorer som samspekar och bidrar till den eskalerande och grova brottsligheten.

När EASAS börjar arbeta med en klient tilldelas denne en så kallad resursperson, som ska vara en tillgång för klienten genom personlig kompetens om den psykologiska och psykosociala processen det innebär att lämna en kriminell livsstil. Resurspersonen besitter de tillgångar/kunskaper som krävs för att i samarbete med klienten iscensätta, insatsplanera och genomleva/hantera denna process.

Resurspersonens arbete har många dimensioner. Det kan dels handla om att skapa motivation och inleda, utveckla och vidmakthålla allians. Dels om att bidra och/eller vara behjälplig till att viktiga insatser från olika myndigheter samordnas samt att arbeta myndighetsgemensamt med och för klienten.

Resurspersonen stödjer även klienten genom att förmedla kunskap i form av bland annat klientutbildning, förståelse och inblick om individen själv, dennes livssituation och problematik, samt genom att inspirera och lära klienten hur dessa kunskaper och insikter kan tillämpas och utvecklas till nya färdigheter som främjar dennes liv.

Inom EASAS ser man att droger, antisociala personlighetsdrag och brott går oftast hand i hand. Det är därför oerhört viktig för en verksamhet som arbetar brottsförebyggande och socialt integrerande att använda sig av strategier som i de individuella insatserna både fokuserar på drogbruket och den antisociala/kriminella attityden.

I Sverige används begreppet "missbruk" som samlingsnamn för all olaglig användning av narkotika. EASAS anser att begreppet saknar precision och döljer viktiga skillnader i karaktären och allvaret i en persons drogbruk. Dessutom komplicerar det förmågan att ingripa och mer effektivt planera och behandla. Man utgår i detta arbete från fyra kategorier: (a) experimentellt bruk, (b) psykosocialt beroende, (c) skadligt bruk, och (d) beroende.

Man anser att information om och förståelse för en persons drogprofil och droghistoria, och hur drogerna har påverkat personens utveckling, gör att insatserna blir mer individanpassade och specifika, samt att förväntningar på klienten blir mer realistiska och mindre stigmatiserande. Detta ger också en viktig bild av vad klienten, mentalt/känslomässigt och beteendemässigt, kan och inte kan som ett resultat av en tidig drogdebut.

EASAS arbetssätt innebär att man inte behöver vänta tills individer, som i olika omfattning är involverade i brottslighet, "blir motiverade" att "åka på behandling" för att kunna vidta brottsförebyggande och myndighetsgemensamma insatser på ett organiserat, genomtänkt och effektivt sätt.

Arbetsmodellen bygger på det faktum att för de allra flesta innebär "att lämna en kriminell livsstil" en mångfacetterad psykologisk och psykosocial process som sker över tid. EASAS strävar efter att förhålla sig till alla delar av denna process och kan därmed mer realistiskt närma sig individen och påbörja en alliansskapande och engagerande brottsförebyggande och socialt integrerande samarbetsprocess redan innan klienten tagit ett definitivt beslut om att förändra sitt liv. Effekten av att förhålla sig till kriminalitet utifrån detta synsätt och arbetssätt är att det ofta upplevs som ett trovärdigt alternativ för de som vill brytas sig loss från den kriminella världen.

Nyckelpersonen i klientarbetet är vad man i EASAS kallar en resursperson, som har följande roller:

- Brottsförebyggande/beroendeprofessionell behandlare – kompetent och kunnig inom området antisociala/kriminella beteenden och hur man skapar en hållbar allians med personer med dessa personlighetsdrag, psykosocialt drogbruk/drogberoende, behandlingsplanering, drog- och kriminalitetsfokuserad behandling.
- Case manager – agerar där behov av medaktörer uppmärksammas bidra till och/eller vara behjälpliga till att stödinsatser som matchar individens funktionsnivå/förutsättningar, motivation och riskfaktorer/situation koordineras och samordnas.
- Socialarbetare – hjälper och stödjer individen i kontakt med myndigheter, upprätthåller individens möjlighet för inflytande av den individuella/myndighetsgemensamma insatsplaneringen, hjälper och stödjer för klient under insatsförloppet.
- Lots – en sorts konsumentvägledare som har kunskap om hur våra offentliga system fungerar och kan lotsa klientens resa genom dessa komplexa och stundtals motsägelsefulla system.

3.4 En referensmodell

För att kunna ge en arbetsmodell en ram kan det krävas att man har några utgångspunkter för att tolka beskrivningen. Därför utgår vi från en sorts referensmodell vi i stort sett alltid mött i denna typ av sammanhang för att därefter gå vidare till en beskrivning av hur man arbetar i EASAS.

3.4.1 Steg för steg

Om man studerar olika samverkansmodeller kan man konstatera att de väldigt ofta har ett gemensamt mönster för hur arbetet bedrivs. Låt oss nu titta på de konkreta stegen. Det första steget handlar hur man kan slussa in olika klienter till verksamheten. Det kan handla om att man kommit överens om vilka kriterier för deltagande som ska gälla. Ska det vara höga eller låga inträdeskrav? Ofta sluter man också någon form av kontrakt med klienten när denne gör sin entré.

I det andra steget handlar det ofta om att göra en allsidig kartläggning av individens nuvarande situation och förmåga. Detta är ofta en nyckelaktivitet för framgång. Här kan det handla om att utveckla metoder för kartläggning som gör klienten delaktig i arbetet och förutsätter dennes aktiva medverkan. Man tittar ofta på den enskildes historia och totala livssituation. För många klienter är detta första gången någon anlägger ett helhetsperspektiv på deras situation.

Det tredje steget syftar till att tillsammans med klienten utforma en gemensam handlingsplan utifrån dennes behov. En viktig del i detta arbete är att tillsammans med klienten formulera höga men realistiska mål för vad som ska uppnås. I denna del har man för varje klient ofta en eller två resurspersoner – vars uppgift är att från kartläggningsfasen till uppföljningsfasen vara klientens kontinuerliga stöd och kontaktpunkt i det fortsatta samverkansarbetet.

Steg fyra är själva genomförandet. Denna fas kan naturligtvis variera högst betydligt beroende på målgruppens problembild. Rent allmänt tycks det vanligaste misstaget i denna fas vara att man underskattar de svårigheter och friktioner som uppstår och därmed kanske anlägger ett alltför optimistiskt tidsperspektiv.

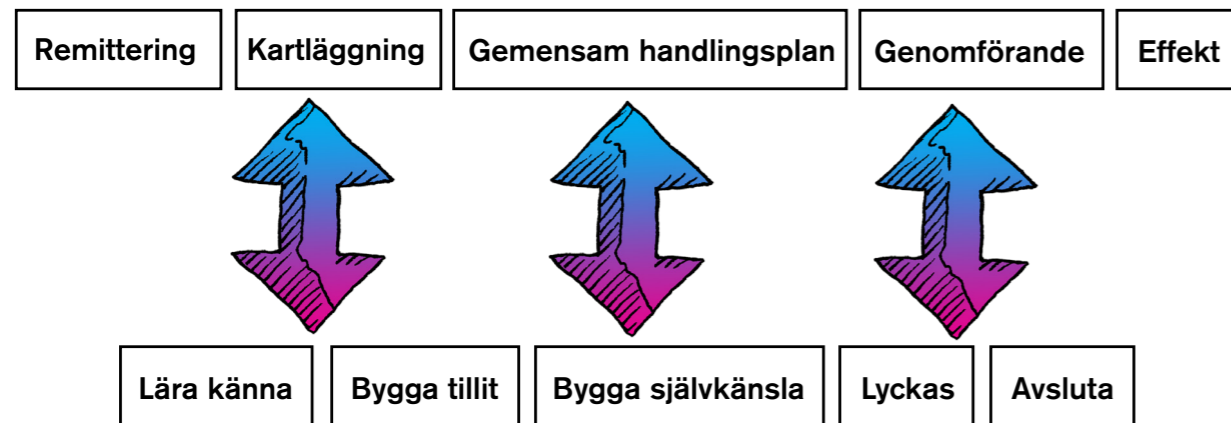
Det femte steget handlar om att tillsammans med den enskilde klienten, efter genomförd arbetsprocess, utvärdera om man lyckats uppnå det man föresatte sig inledningsvis och dra lärdomar av detta.

Ovanstående skulle kunna sägas vara en beskrivning av en arbetsprocess eller en arbetsmetodik. Men metodiken behöver i varje steg olika former av arbetsredskap. Det kan handla om blanketter för sekretessmedgivande från den enskilde. Det kan vara olika metoder eller tekniker för kartläggning av individens livssituation eller beskrivning av nuläge. Det kan handla om formulär för att upprätta en handlingsplan eller kontrakt mellan olika projekt och den enskilde.

3.4.2 Att bygga tillit tar tid

Arbetsprocessen ovan beskriver de konkreta stegen på handlingsplanet. Men under ytan sker en annan, betydligt mer komplicerad, process som handlar om relationsbygge och tillit. Vi pratar ofta om deltagare som långvarigt misslyckats med att ta sig in i samhället. Det finns ofta grundläggande tillitsbrister och självkänsloproblem i målgruppen.

HANDLINGSPLANET

RELATIONSPLANET

På relationsplanet handlar det om att den som ska fungera som lots och stöd under resan ska lära känna, etablera en relation med och bygga tillit till klienten, vilket i sin tur är grunden för att arbeta med klientens självkänsla. Det handlar i ett första steg om att (1) lära känna varandra. För många klienter kan det vara ett gigantiskt steg att ta sig ut från hemmet. Därefter kan den mödosamma (2) tillitsbyggande processen inledas. Steg för steg fortskrider detta arbete, med klienter som stundtals inte bär med sig grundläggande trygghet eller har goda erfarenheter av offentliga myndigheter.

Detta ska leda till att (3) klientens självkänsla byggs upp. Det lösningsfokuserade synsätt som är framgångsrika insatsers kanske tydligaste kännetecken handlar om att i små steg bygga upp situationer där (4) klienten lyckas i sin egen process.

Alla dessa processer tar tid. De samspelar med varandra. Det är dock relationsprocessen som är den bärande processen. Handlingsprocessen kan man kanske forcera genom att arbeta smartare och smidigare, men relationsprocessen är svårare att pressa på. Den kräver sin tid. Kortare tid än 12–18 månader för detta är vanligtvis inte realistiskt. Vår bild är entydig: man måste ofta ha betydligt längre tidsperspektiv. Detta leder sannolikt både till färre misslyckanden och till en högre resurseffektivitet.

3.5 EASAS och referensmodellen

Låt oss börja med att konstatera två saker. Den första är att EASAS i grova drag följer vår skisserade referensmodell. Man har delat in arbetet i tre tydliga och distinkta faser

- En **informations- och rådgivningsfas** för att ge kunskap om vad EASAS kan erbjuda. Detta kan ges i många olika former som informationsmöten eller telefonkontakter med klienten, anhöriga eller handläggare inom socialtjänsten. Allt för att få kunskap om klienten är beredd att gå vidare till nästa fas
- En fas med ett antal **personliga möten** – en sorts behovs- och diagnosfas, som i förekommande fall leder till beslut om samarbete. I denna fas genomför man djupare intervjuer för att kartlägga behov, önskemål, hotbild, livssituation och andra viktiga aspekter av klientens liv. Om man är överens om att gå vidare bestämmer man sig för att inleda den tredje fasen.
- En fas då det egentliga arbetet inleds med planering och genomförande – man får det som kallas en **"centerplats"**. Denna fas baseras helt på frivillighet från klientens sida och hög delaktighet i beslut kring vilka steg man ska ta. Resurspersonen i hög grad fungerar här som en spindel i nätet för de olika offentliga insatser som görs.

Vid sidan av att jobba med klienter och klientnära har EASAS också ett andra spår där man arbetar med att stödja, utbilda, coacha och nätverka med socialtjänsten, i det här fallet i den tämligen utsatta stadsdelen Angered. Vi återkommer till detta längre fram.

3.5.1 Att möta klienten

Merparten av klienterna som kommer till EASAS har ännu inte fattat beslut om att lämna en kriminell livsstil. I stället befinner de sig generellt i en fas av tvivel kring den livsstil de har valt. Redan detta innebär att EASAS har valt en betydligt svårare målgrupp än de verksamheter som väljer att jobba med de klienter som redan har fattat beslut, är högmotiverade och kanske på egen hand avbrutit sitt missbruk. Just valet av denna svåra målgrupp gör att EASAS verksamhet på många sätt är unik.

En del klienter söker kontakt med EASAS på egen hand, andra via anhöriga, ytterligare andra med stöd av socialtjänst eller frivården. Några klienter har fortfarande ett aktivt missbruk, en del är fortfarande kvar i den kriminella miljön, några lever under hot.

Detta betyder att första mötet med EASAS kan vara känsligt, både rent mänskligt och psykologiskt. Misstroendet mot allt vad som kan likna myndigheter är normalt sett mycket stort, men också hotbilden måste beaktas. I extrema fall föreligger mordhot mot klienterna. Därför görs inför första träffen en riskanalys och utifrån denna väljer man plats och former för mötet.

Det kan ske i EASAS lokaler, hos socialtjänsten, ute på stan eller under en bilfärd. Situationen och riskbedömningen avgör.

För att denna kontakt ska kunna tas och ett arbete inledas krävs två former av förtroende för EASAS. Det ena är ett gott renommé på gatan – det som brukar kallas "street cred". Utan detta söker få klienter sig till den här typen av verksamhet.

Den andra är förtroende från de myndigheter EASAS behöver samverka med för att lyckas, som socialtjänst, kriminalvård och polis. Vad vi kan finna åtnjuter EASAS i hög grad bägge dessa förtroenden.

Söktrycket från nya klienter är högt. Man skulle – om man hade mer resurser – kunna arbeta med betydligt fler klienter. Den aktuella målgruppen är stor. En av våra informanter uppger att det bara i stadsdelen Angered, med 53 000 invånare, finns så många som 200 livsstils-kriminella personer i åldrarna 16-30 år.

Det första mötet med EASAS kan följas av ett, några eller många påföljande möten som alla handlar om att stödja klienten i att ta ett beslut om att förändra sitt liv. EASAS ser hela denna beslutsprocess som central i arbetet. Ytterst handlar det, som alltid, om att det är klienten som måste ta beslutet medan resurspersonens roll är att stödja. Det unika med EASAS är att man inleder detta arbete även om klienten ännu inte tagit sitt beslut.

När klienten närmar sig sitt beslut genomför EASAS fördjupade intervjuer för att fastställa vilka behov och önskemål klienten har för att se vilka insatser som behöver göras och vilka nätverkskontakter som behöver tas. En plan upprättas för denna process. Grunden för detta är det modulsystem som metoden vid EASAS är byggd på.

Det första mötet kallas för [personligt möte](#) och bygger på frivillighet. Dessa möten har ett antal syften. För det första att informera om vilka EASAS är, vad man gör och hur man gör det samt hur klienten kan ta del av den hjälp EASAS erbjuder. För det andra att iscensätta en samarbetsinriktad och motiverande dialog kring personens aktuella status och situation.

Denna dialog fokuserar på att utmana: (1) Allmän misstro mot samhället och (2) antisociala föreställningar samt problemlösningar, (3) att fånga upp och förstärka förändringstankar och (4) att förmedla egenmakt genom att ge förslag på anpassade pro-sociala alternativ som kan bidra till förbättringar av klientens nuvarande situation, men även bidra till meningsfulla långsiktiga lösningar.

Målet för resurspersonen är att skapa en känsla av större kontroll hos klienten – att denna upplever en möjlighet att påverka och förändra sin omedelbara och långsiktiga livssituation.

De personer som oftast söker sig till EASAS uppvisar en varierande motivation för att ta ansvar för sin livssituation. Detta är något som man på EASAS förväntar sig och är förberedda på. Det är ingen överraskning att en person känner rädsla, tvivel, motstånd och misstro i början av processen eller återkommande under insatsens förlopp. Motivation är ju inget konstant utan den kan variera beroende på andras bemötande samt de inre och yttre omständigheter som påverkar individen.

Mot bakgrund av detta har EASAS inga krav på att klienten ska vara "klar" med sin kriminalitet. Utifrån det frivilliga valet att träffa EASAS bygger man vidare på den önskan och strävan att börja ta ansvar för sitt liv som individen har med sig till det första mötet. Klienten kan efter ett eller flera personliga möten besluta sig för att inleda ett samarbete med EASAS. Samarbetet börjar och har sin utgångspunkt där individen är redo att börja samarbetsprocessen.

På EASAS säger man att ett av de svåraste momenten med målgruppen är att skapa dialog, samarbetsprocess och allians kring att erkänna, identifiera, utmana och hantera just de områden som berör prokriminella och antisociala attityder och misstro mot samhället. Det kan i dessa sammanhang vara enklare att enbart prata om bostad och ekonomiskt stöd med individen, men betydligt svårare att närma sig individen inom de områden som är av betydelse för dennes identitetsutträde.

Det är kanske här EASAS har sin största styrka och kompetens. Man skulle kunna säga att trovärdigheten gentemot målgruppen bygger på olika delar. Ett antal av de som är verksamma inom EASAS har egen erfarenhet av att begå brott, använda droger och av social dysfunktion, andra har det inte. De med egen erfarenhet av en kriminell livsstil har vad man kallar en skattkista av självupplevd kunskap om ett liv utanför samhällets ramar. Men också av att ha gått igenom den psykologiska och psykosociala processen av att lämna ett sådant liv, bygga upp ett nygammalt livsmanus och ta en plats i samhället.

Denna skattkista ger en fördjupad kännedom om och förståelse för de villkor och normer som styr den kriminella kulturen. Med denna kunskap har man format verksamheten vid EASAS på ett sätt som förhoppningsvis bidrar till att fler individer ska vilja och kunna lämna en kriminell livsstil.

Trots denna kompetens behöver även de som har egen erfarenhet uppdatera och anpassa sin kompetens, med jämna mellanrum, efter de skiftningar som sker inom den kriminella världen. För att anses trovärdig, realistisk och inge hopp behöver en verksamhet som arbetar brottsförebyggande och socialt integrerande vara i takt med tiden och kan inte enbart förlita sig på tidigare egna erfarenheter.

Skattkistan kan inte läras ut – antingen har man erfarenheterna eller inte – men det kan däremot den verktygslåda som EASAS använder sig av i arbetet och som bidrar till trovärdighet gentemot målgruppen samt myndigheter och andra aktörer. Det är av största vikt att förstå att skattkistan och verktygslådan är två separata men komplementära instrument i EASAS behandlingsrepertoar.

3.5.2 Att arbeta med klienten

Det är nu processen börjar på allvar. Inom EASAS arbetar man med en modell som beskriver resan ur kriminalitet i ett antal steg. Övergångsfasen är då klienten närmar sig beslutet att stiga över linjen till ett annat liv, som vi kanske skulle kunna kalla ett liv i normalitet.

Här drabbas klienten av [livsstilsabstinens](#). Det är en fas som handlar om uppbrottet från, samt saknaden och sorgen över ett lämna, ett liv man befunnit sig i under lång tid. Ett liv där man har hela sin identitet, sin status, sin tydliga roll, sina vänner och sina sociala nätverk. För att i stället närma sig ett liv man inte riktigt känner sig vare bekant med eller bekväm inför. Ett liv där man saknar status, roll och identitet. Ett liv där man inte ens vet om man kan tillgodose basala livsbehov som bostad, inkomst och försörjning och än mindre har en roll eller identitet. Denna fas innebär med nödvändighet ett vacklande fram och tillbaka, osäkerhet och ibland behovet av att använda droger för att dämpa oron och ångesten. Allt för att närma sig beslutet att stiga över den osynliga, men avgörande, linjen till ett annat liv.

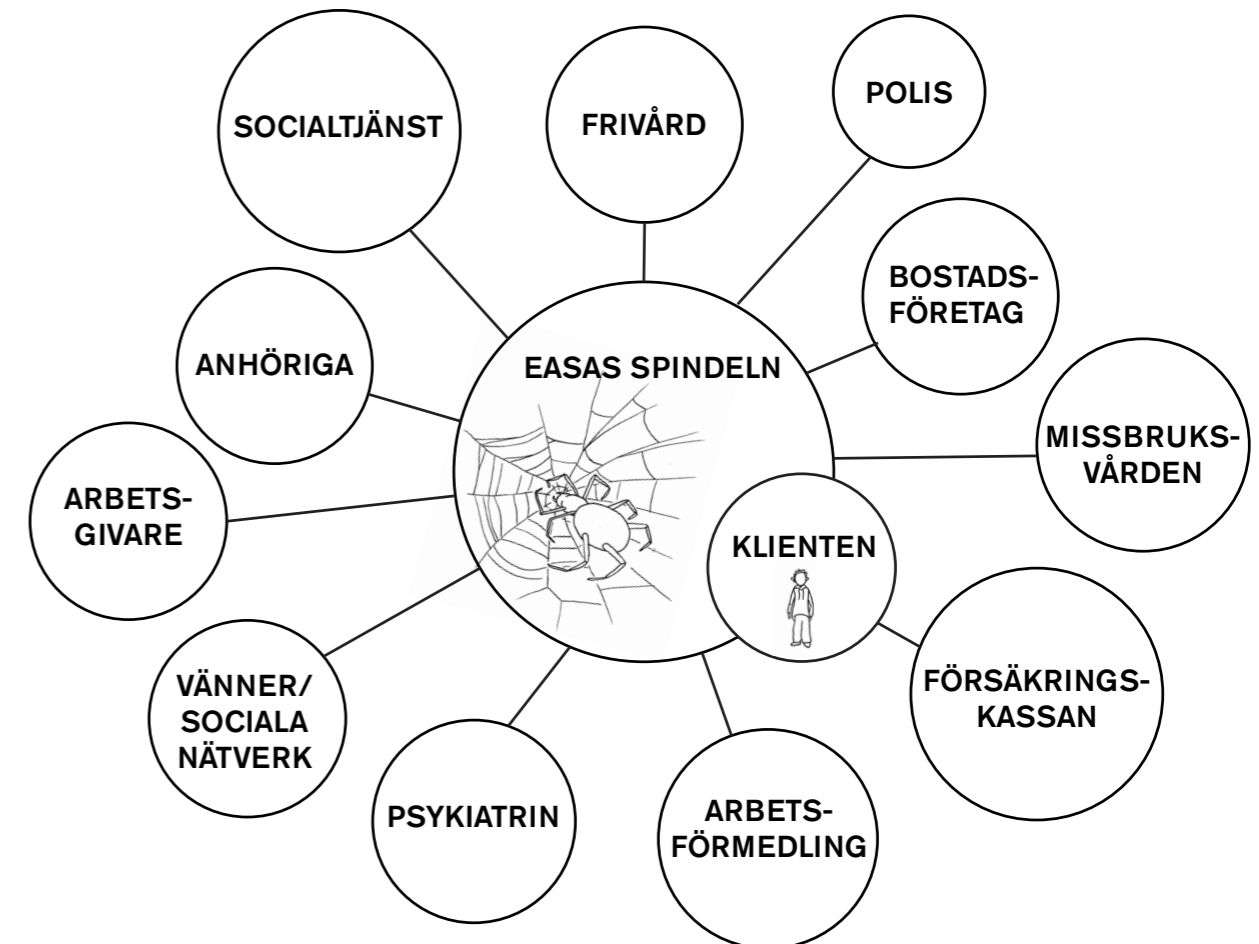
Denna [tidiga integrationsfas](#) handlar om att steg för steg skapa sin nya identitet. Om att besvara frågorna: vem är jag, vad vill jag och vad är själva meningen? Det handlar inte bara om att agera annorlunda, inte heller enbart att tänka annorlunda. Det handlar om att skapa och utveckla ett helt nytt mindset för sitt tänkande. I detta arbete fungerar resurspersonen som en sorts vägvisare eller lots för att kunna stödja klientens konstruktiva beslut om fortsatta steg ut ur den kriminella livsstilen och in i en mer [normal livsstil](#).

3.5.3 Nätverksperspektivet och spindelfunktionen

En grundläggande förutsättning vid arbetet med klienter som vill lämna livsstilskriminalitet bakom sig är insikten om att detta är en [multidimensionell fråga](#). Den berör allt från drogfrihet, via bostad och familjerelationer till arbete och försörjning liksom somatisk och psykisk hälsa. Det finns behov av en mängd insatser som dessutom behöver samordnas för att vara effektiva.

Erfarenheten från många klienter som sökt denna typ av hjälp hos olika offentliga aktörer är myndigheterna fastnar i ett slags [endimensionellt stuprörstänkande](#) som gör att insatser och stöd sällan fungerar särskilt effektivt. Träffbilden blir dålig och de olika insatserna krokar inte in i varandra.

Det man brukar kalla [det organisatoriska mellanrummet](#) är betydande. Glappet leder till att människor ramlar mellan stolarna. Inom EASAS arbetar man utifrån ett nätverkstänkande som handlar om att kring klienten knyta ett nätverk av ömsesidigt stödjande och samverkande insatser vilka alla koordineras.

Att knyta samman denna typ av nätverk är inte alldeles enkelt eftersom många olika aktörer – med många olika uppdrag och många olika regelverk – är involverade. Det är inte ovanligt att ett dussintal olika aktörer är inblandade, alla med sina egna ansvarsområden och spelregler. Då fyller resurspersonen från EASAS funktionen av den spindel i nätet som fogar samman alla dessa olika bitar till en helhet kring klienten. Resurspersonen använder sin kunskap, sina erfarenheter och sina kontakter för att knyta samman det nät och de insatser som är relevanta för den enskilde.

3.5.4 Den dubbla trovärdigheten

För att lyckas med detta arbete – att bygga ett nät runt klienten – krävs en dubbel trovärdighet. Dels ur klientens perspektiv och dels ur de olika myndigheternas perspektiv. Denna dubbla trovärdighet är helt avgörande. Inte bara för att lyckas utan för att överhuvudtaget kunna arbeta med detta uppdrag.

För många år sedan skrev Thomas Mathiesen en bok⁷ där han diskuterade risken att förändringsagenter blir ut- eller indefinierade i sitt arbete. Som utdefinierad blir man definierad som så udda att man inte släpps in och därmed inte kan påverka. Som indefinierad dras man så djupt in i systemen att man på detta vis neutraliseras. EASAS ställs dagligen för detta dilemma och utmaningen är att inte ramla i något av dessa diken. Vår bild är att man lyckas väl med denna svåra balansgång.

Låt oss börja med klienttrovädigheten. Vi måste komma ihåg att målgruppen är klienter med lång erfarenhet av negativa myndighetskontakter och med stor misstro mot samhället. Det handlar dessutom om klienter som ännu inte tagit det definitiva beslutet att lämna det kriminella livet utan snarare överväger att göra det. För att ta det första steget i den riktningen krävs stor tillit till att man möter personer som förstår svårigheterna och kanske varit i samma situation själva. Ryktet om sådan trovärdighet sprids snabbt i det livsstilskriminella nätverket. Vi kan kalla detta [kontakttrovädighet](#).

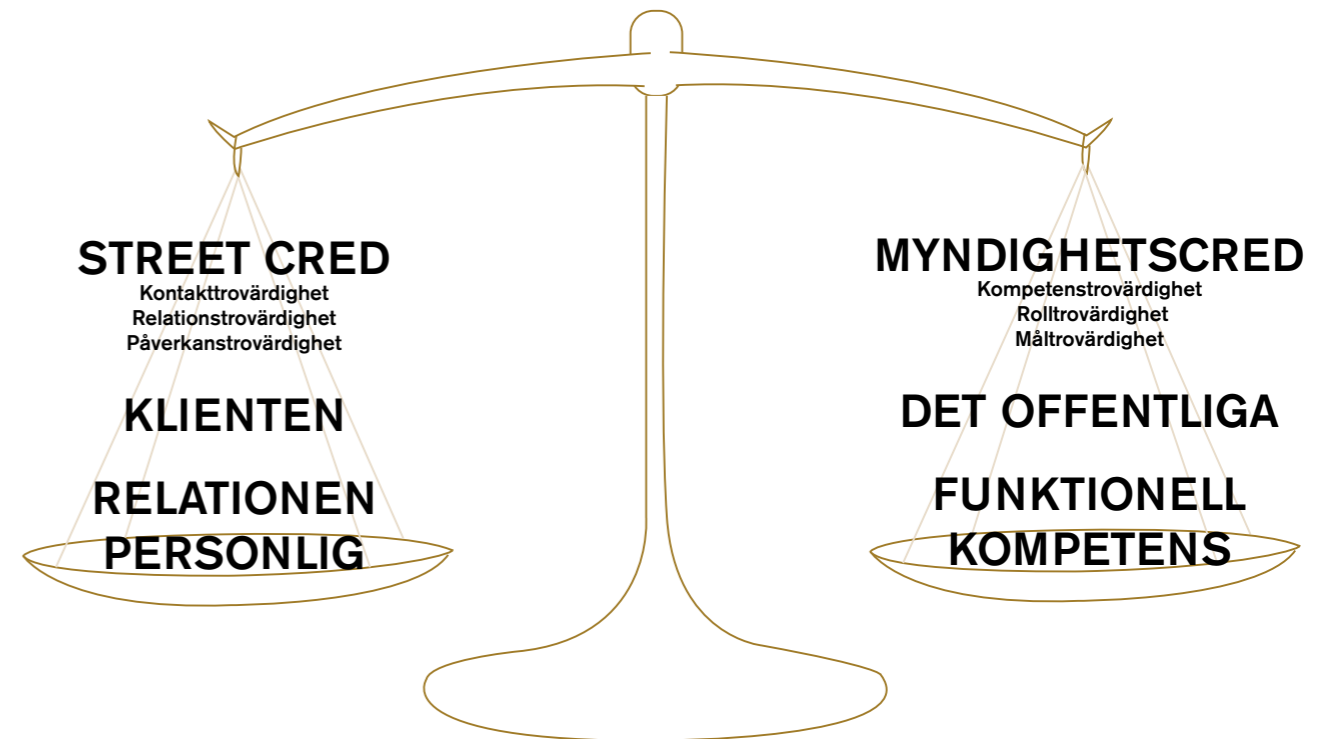
För klienten är det andra steget, efter denna första kontakt, att bygga en relation och börja öppna sig för samtal. Att tro att den andre vill väl och att det finns en ny väg att ta. Allt detta bygger på att resurspersonen har ett personligt, icke dömande synsätt och samspel med klienten samt är beredd att lägga ned avsevärd tid på att bygga denna trovärdighet. Helt enkelt att klienten får ett förtroende för resurspersonen. Vi kan kalla detta [relationstrovädighet](#).

Det tredje steget handlar om att få klienten att ta beslut om att fortsätta processen även när det är smärtsamt. För processen är verkligen smärtsam. Då är det avgörande att klienten är övertygad om att resurspersonen inte bara har goda avsikter utan också kompetens att avgöra vad som är till nytta. Detta kräver vilja att låta sig påverkas av någon man litar på. Vi kan kalla detta [påverkanstrovädighet](#).

Vår bild är att EASAS i hög grad har denna klienttrovädighet – denna street cred – vilket är en första förutsättning för framgång.

Även ur myndigheternas perspektiv består trovärdigheten av flera olika delar. Den första handlar om huruvida de berörda myndigheterna tror att man har kunskaper, färdigheter och metoder som gör att man kan lyckas i sitt arbete med avhopp. Vi skulle kunna kalla detta för [kompetenstrovädighet](#).

Den andra delen handlar om att myndigheterna uppfattar att de personer som jobbar med avhopp, och kanske har egen erfarenhet av ett liv i utanförskap, verkligen har lämnat detta liv och valt ett nytt livsmanus. En tro på att dessa på allvar går in i sin nya roll. Vi kan kalla detta [rolltrovädighet](#).

Den tredje delen handlar om att berörda myndigheter upplever de själva och avhopparverksamheten arbetar mot samma mål och att det inte råder några grumligheter i detta. Vi kan kalla detta för roll [måltrovärdighet](#).

Vid intervjuer med berörda myndighetspersoner i Göteborgsområdet förefaller det ställt utom allt tvivel att man från EASAS har en sådan ["myndighets-cred"](#).

En svårighet i denna typ av verksamhet är att man som resursperson kan uppleva att man har lojaliteter åt två håll – både mot klienterna och mot de offentliga myndigheterna. Vanligtvis är detta inget problem eftersom målen för alla berörda är desamma. Men det kan leda till bekymmer om man exempelvis får kännedom om brott, i synnerhet då det gäller barn och anmälningsplikt råder. Vår bild är att EASAS lyckats väl med att hantera detta dilemma. Man har lyckats skapa och behålla trovärdighet både i den kriminella världen och i myndighetsvärlden.

3.5.5 Det långsiktiga perspektivet

Livsstilskriminella som vill hoppa av generellt ofta med sig mycket lång erfarenhet av att leva i ett utanförskap, ofta 10–15 år eller mer. Detta innebär att en sådan livsstil är förknippad med hela livsidentiteten. Något som man inte bryter på några månader, eller kanske ens ett enda år. Det är en lång, utdragen process av karaktären "två steg framåt, ett steg bak". Allt är baserat på att det i grund och botten är relationen mellan klient och resursperson som är den bärande framgångsfaktorn.

Samtidigt ska detta ske inom ramen för den styrmodell som präglar offentliga system och fokuserar på det kortsiktigt mätbara. I olika rehabprojekt kommer detta ofta till uttryck i form av förväntningar på korta genomströmningstider och många klienter per tidsenhet som ett sorts mått på effektivitet.

Detta leder naturligtvis till olika former av spänningar. Å ena sidan finns klienter som har behov av mycket stöd under lång tid, å andra sidan offentliga uppdragsgivare som vill ha valuta för pengarna och korta genomströmningstider.

I EASAS har man valt att hantera detta genom att ha ett utpräglat långsiktigt perspektiv i klientarbete. Man väljer att upprätthålla relationer med klienter som tenderar att återkomma gång på gång för att befästa och få stöd för sitt nya livsmanus. Allt för att stödja den enskilde klienten, men också för att bevara den street cred man erövrat och som handlar om att i den stora målgruppen bli uppfattad som trovärdig och tillförlitlig. Något som är värdefullt långt efter att det formella uppdraget med klienten är avslutat och avrapporterat till uppdragsgivaren/finansieraren. Detta är naturligtvis klokt ur ett klient- och framgångsperspektiv.

Å andra sidan leder detta till två problem. Det ena är av rent finansiell natur – man gör jobb för vilket man inte får betalt vilket på sikt kan undergräva verksamhetens ekonomi. Ett alternativ till detta är att resurspersonerna gör denna typ av insatser på sin fritid vilket långsiktigt riskerar att bränna ut dem. Det andra problemet är att uppdragsgivarna inte fullt ut får förståelse för situationens verkliga karaktär och därmed fortsätter upphandla denna typ av tjänster med en felaktig föreställning om hur mycket tid och resurser de tar i anspråk.

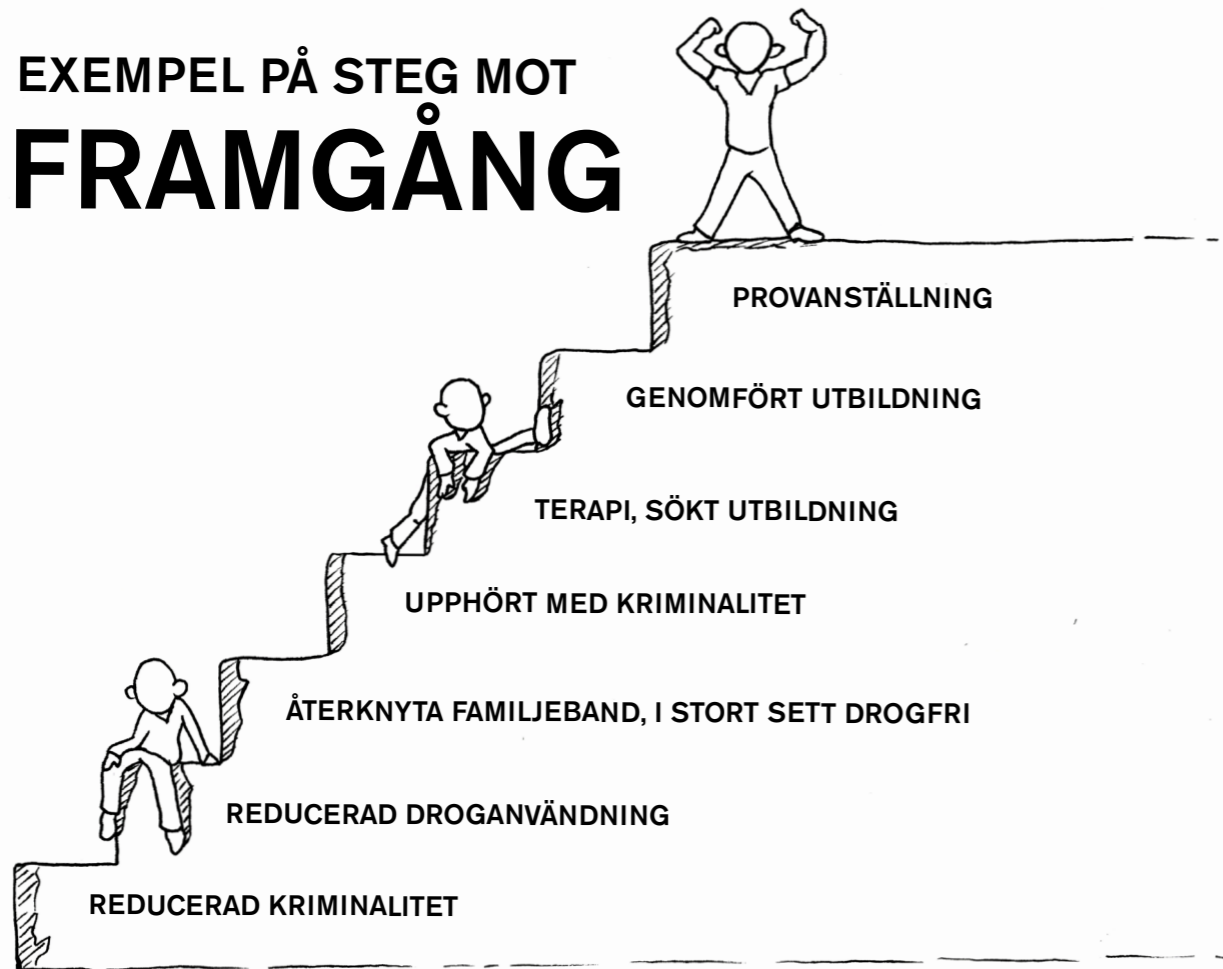
3.5.6 Begreppet framgång

Problematiken som beskrivs ovan har att göra med hur man ser på och mäter framgång i den här typen av verksamhet, i en myndighetsmiljö starkt präglad NPM-modellen.⁸ Man försöker mäta resultat, stundtals med effekten att man mäter det som går att mäta i stället för det som är viktigt. Modellen kan leda till ett svart-vitt tänkande där de enda bedömningskriterierna är "lyckat" eller "misslyckat".

Låt oss ge ett exempel från ett helt annat fält. Om man jobbade med övervikt och fetma utifrån detta synsätt skulle framgång definieras som att överviktiga människor gick ner till normalvikt. Men så är det naturligtvis inte. Framgång kan vara att man fortsätter öka i vikt men långsammare än innan, eller att man fortsätter vara överviktigt men inte ökar i övervikt, eller att man går ner i vikt men inte till normalnivå. Eller om vi tänker oss metadonbehandling av heroinmissbrukare kanske måttet är att varje drogfri dag är en framgång, eller att personen lever och får ökad livskvalitet.

Då vi studerat arbetet med kriminella och/eller missbrukare i olika former av projekt har vi konstaterat att synsättet kring vad som är att betrakta som en framgång ofta är ganska snävt och endimensionellt. För det första ser vi att man alltför ofta tänker binärt kring begreppet framgång – antingen lyckas eller misslyckas, svart eller vitt, drogfri eller inte. Tänk om det inte förhåller sig så. Tänk om det handlar om att stegvis röra sig i en bestämd riktning, där färdriktningen är viktigare än hastigheten man rör sig i.

EXEMPEL PÅ STEG MOT FRAMGÅNG

För det andra ser vi att man ofta mäter utifrån ett eller möjligtvis två perspektiv – drogfri, arbetslös, bostadslös, begår inte brott. Det är dimensioner som ofta bestäms av den egna organisationens målsättning och mätmetoder kring framgång.

En tredje aspekt vi ofta noterar är [kortsiktigheten](#) i måluppfyllelsen. Man har ofta både korta genomströmningstider och kortsiktigt satta mål, som att klienter med mångårigt missbruk ska vara drogfria inom tre eller kanske sex månader.

I själva verket är det så att de klienter man arbetar med utmärks av en multiproblematik som omfattar livets alla aspekter: bostad, jobb, psykisk hälsa, drogberoende, kriminalitet, livsstilskriminella tankemönster, frånvaro av konstruktiva sociala relationer, nätverk och familj.

Om det förhåller sig på det viset är binära, kortsiktiga, endimensionella mål och mått på framgång inte bara tämligen meningslösa och missvisande. De är dessutom kontraproduktiva. De bidrar till att förstärka känslan och effekterna av misslyckanden genom alla de skam- och skuld-känslor som är förknippade med begrepp som återfall.

Ibland hör man invändningen att "även om de misslyckas är de i alla fall inte i en sämre situation än de var innan". Men detta stämmer enligt vår erfarenhet inte. Tvärtom befinner de sig en sämre position än innan eftersom de nu fått ännu en bekräftelse på att de inte duger och att de misslyckats trots det stöd de fått. Man skulle kunna beskriva EASAS framgångsmått som den [stegvisa, långsiktiga multidimensionella vägens modell](#).

3.6 Det andra benet – utbildning och coaching

Många gånger har socialtjänsten betydande svårigheter att nå den målgrupp som EASAS arbetar med. Detta kan bero på många olika saker. Allt från klienternas grundmurade misstro mot offentliga myndigheter till brist på kunskap om målgruppen och hur man arbetar effektivt med dessa frågor.

Misstron är många gånger ömsesidig. Genom kompetensutveckling vill EASAS synliggöra för myndigheter och handläggare de hinder som ett fördömsfullt förhållningssätt, bedömningar och språkbruk skapar i arbetet med målgruppen. I stället vill EASAS lära ut förhållningssätt/bedömningar/språkbruk som skapar möjligheter till samarbete med klienten och realistiskt speglar dennes situation och beteenden samt de insatser/förväntningar som följer på detta. Man saknar inom socialtjänsten stundtals grundläggande kunskap om målgruppens problem-bild och komplexiteten i denna samt hur samspelet mellan sociala, psykosociala och andra faktorer påverkar motivationen och möjligheterna att lämna en kriminell livsstil. Just dessa kompetenser finns hos EASAS.

Som en följd av detta har EASAS tillsammans med en av stadsdelarna i Göteborg etablerat ett samarbete i form av ett kompetensutvecklings- och handlingsprogram för de enskilda socialarbetarna. I kunskapsmassan ingår bland annat:

- Kunskap om antisociala personlighetsdrag.
- Processen att utvecklas från en kriminell livsstil.
- Hur man organiserar arbetet med kriminella.
- Begrepp och språkbruk samt värdegrund och grundläggande synsätt.

Denna insats, som skett både i form av föreläsningar och konkret handledning, har flera olika effekter. För det första hjälper det socialtjänsten att bli mer framgångsrik i sitt arbete genom att effektiviteten höjs. För det andra breddas och fördjupas kontakterna mellan EASAS och socialtjänsten så att man får ökad förståelse för varandras specifika kompetenser och roller. Detta i sin tur har lett till mer omfattande och fördjupat samarbete mellan dessa båda verksamheter. Man förstår varandras synsätt, begrepp och verklighet på ett helt annat sätt än tidigare.

Denna samsyn bidrar till att man ser varandras roller på ett nytt och mer konstruktivt vis. Det faktum att man får en gemensam syn kring klienterna, den kriminella livsstilen och vägarna ur den gör att de insatser man utför blir mer träffsäkra och samordnade. Man drar åt samma håll. Man lyckas bättre och respekten för varandra växer.

3.7 Några viktiga aspekter

Vi har genom åren studerat ett flertal verksamheter som handlat om att bryta med utanförskap i form av missbruk, våld och kriminell livsstil. Vi känner igen mycket från dessa studier i EASAS. Men det finns några intressanta aspekter värda att betonas för att förstå hur EASAS arbetar och vad som leder till framgång hos just denna verksamhet.

3.7.1 Byta livsmanus

Att lämna en kriminell livsstil för ett annat liv är en förlopp som kan beskrivas på flera olika vis. På ett mer ytligt plan handlar det om att förändra beteende och i vardagen agera annorlunda, att sluta begå brott och sluta med droger. EASAS ser det som en betydligt mer genomgripande process. Man ser det som att byta livsmanus, att skifta en grundläggande identitet. För klienten handlar det om ett helt nytt mindset. Vem jag är, vilka normer jag har, vad som styr mitt handlande. Man skulle kunna prata om detta som ett [grundläggande existentiellt val](#).

Svårigheten är att den gamla livsstilen, det gamla livsmanuset, ofta är tydligt. Man har ofta hög status, men vet vem man är och man vet vad som gäller. Man vet vilka attribut som ger status: pengar, guldkedjor, häftiga bilar, häftiga brudar med mera. I den nya livsrollen är allt annorlunda. Man vet inte vem man är, man har ingen status och man vet inte alltid vilka normer och värderingar som gäller.

Med detta synsätt blir skiftet från en kriminell livsstil helt väsensskilt från tanken om att det "bara" handlar om att förändra vissa beteenden och vanor. Det är ett helt annat perspektiv som leder till helt andra stödinsatser och betydligt mer komplicerade processer, ofta av djuppsykologiskt och existentiellt slag.

3.7.2 Begreppen misslyckanden, återfall och stegförflyttning

Med detta synsätt och insikten om att denna typ av processer innehåller många steg – från tveksamhet, via livsstilsabstinens, till beslut och den tidiga integrationen – så blir också synen på framgång annorlunda.

Det handlar om att uppfatta de små stegens process. Vilket betyder att det inte finns någon tydlig demarkationslinje av typen "har lyckats" eller "har nått målet". Därmed är inte heller begrepp som misslyckanden eller att återfall meningsfulla i sammanhanget. Det är ungefär som att se ett litet barn lära sig att gå. Barnet ramlar omkull gång på gång. Ger inte upp. Reser sig på nytt. Och efterhand blir fallen färre och färre, glesare och glesare. Vi säger inte att barnet misslyckas i denna process. Vi säger att barnet övar eller tränar. På samma sätt är det med att lämna en kriminell livsstil eller ett missbruk. Vägen mot framgång är inte spikrak.

Begrepp som återfall och misslyckande är snarare ett uttryck för de skuld- och skamprocesser som är ofta förknippade med traditionell missbruksvård och rehabilitering. Det handlar om modeller där man ofta använder belönings- och bestraffningssystem som inte sällan leder till att den individ som misslyckas stängs av från ett behandlingsprogram. Det är ett slags moraliserande perspektiv på behandling, i stället för att se bakslag som en indikation på att man behöver träna mer på det drogfria livet.

EASAS har en mer pedagogisk ansats utifrån tanken att vägen mot en ny livsstil är som en tränings- och utvecklingsprocess där framgångar och misslyckanden avlöser varandra.

I EASAS anser man – ur ett brottsförebyggande och socialt integrerande perspektiv – att den mångfacetterade psykologiska och psykosociala processen att lämna en kriminell livsstil är en levande process som sker gradvis och i de flesta fallen något som pendlar fram och tillbaka. Man säger att en kriminell/antisocial livsstil utgör en central del i en persons identitet och självbild. Den kriminella livsstilens attityder och normer blir djupt rotade i personen, som själv kan ha en varierande medvetenhet kring detta.

Det är viktigt att förstå att många av de som söker kontakt med EASAS initialt befinner sig i ett begynnande [rollutträde](#) från den kriminella livsstilen och inte i ett [identitetsutträde](#).

Ett rollutträde är ett första steg där personen mer och mer separerar från den kriminella miljön och gruppen man ingått i. Önskan finns men den bristande inre förmågan, eller upplevelsen av den, liksom yttre omständigheter kan komplicera detta rollutträde och bidra till en varierande motivation.

Ett identitetsutträde, som även kan beskrivas som att personen utvecklar ett [nygammalt livsmanus](#), är något som sker över tid och bland annat innefattar identifiering och reducering av individuella kriminogena riskfaktorer. Liksom identifiering och stärkande av individuella skyddsfaktorer, pro-social socio-kognitiv utveckling och förändrad social identitet samt reparation av sociala band, liksom tillgång till nya och friskare sociala möjligheter.

Att utveckla ett nygammalt livsmanus, att genomgå ett identitetsutträde, innebär i praktiken en övergång från ett tänkande och en livsstil som rättfärdigat oansvarighet och antisocialt beteende, till ett ansvarsfullt och pro-socialt tänkande och livsstil. Detta brottsförebyggande och socialt integrerande arbetssätt har målet att bidra till klienters identitetsutträde och att minska sannolikheten för fortsatt brottslighet och social dysfunktion.

Rollutträde och identitetsutträde är två olika delar av utträdesprocessen och kräver olika insatser samt tid. Oförmåga att skilja dessa delar åt kan försvåra klientens möjlighet att vilja och kunna lämna en kriminell livsstil eftersom synsättet bidrar till orealistiska och orimliga förväntningar på processen. Vilket i sin tur vidmakthåller vilseledande tankegångar som leder till felaktiga beslut.

På EASAS anser man att en annan faktor som bidrar till orealistiska och orimliga förväntningar, samt bidrar till onödiga hinder i arbetet med målgruppen, är hur begreppet "återfall" allmänt definieras och tillämpas i arbetet med denna målgrupp.

Det brottsförebyggande arbetssättet vid EASAS bygger på CENAPS-modellens idé om att återfall är något som kan ske först efter att en person har gjort förbättringar och förändringar på de livsområden som bidragit till de pro-kriminella attityderna och den livsstil som etablerats. Med andra ord har klienten identifierat, utmanat och hanterat personlighetsdrag och individuella riskfaktorer som bidrar till eller understödjer benägenheten att begå kriminella handlingar och normbrytande antisocialt beteende.

Enligt CENAPS-modellen innebär detta bland annat:

- (1) Kognitiv omstrukturering – en övergång från ett kriminellt/antisocialt tänkande till ett ansvarsfullt och pro-socialt tänkande.
- (2) Affektiv omstrukturering – att lära sig att hantera känslor utan att använda destruktiva och antisociala beteenden.
- (3) Beteendestrukturering – en övergång från ett kriminellt och antisocialt beteende till ett ansvarsfullt och pro-socialt beteende.
- (4) Social omstrukturering – en övergång från en brottscentrerad och antisocial livsstil till en ansvarsfull och pro-social livsstil.

EASAS anser att när den i dag vedertagna tolkningen av begreppet "återfall" används i det brottsförebyggande arbetet bidrar det till att man (1) stämplar människor som ett problem i stället för att konstatera att de har ett problem, (2) möter dem på ett mer fördömsfullt sätt och (3) sätter in fel insatser och åtgärder, vilket i sin tur gör det svårare att vilja och kunna lämna en kriminell livsstil.

3.7.3 Verktygen och förhållningssättet

Detta förhållningssätt innebär att de som arbetar med klienterna bör uppfylla två krav. För det första måste man ha en [underliggande filosofi](#) kring frågan om val av livsstil, och beslutet att lämna en kriminell livsstil, ur ett i det närmaste existentiellt perspektiv. För det andra måste de förfoga över [konkreta verktyg och arbetsredskap](#) i mötet med klienter.

Vi anser det som att EASAS personal uppfyller bägge dessa krav.

Då det gäller den grundläggande filosofin och den människosyn som ligger bakom denna uppfattar vi följande inslag:

- Ett kognitivt förhållningsätt som handlar om hur våra grundläggande tankemodeller och mentala kartor styr hur vi uppfattar och hanterar världen.
- Ett existentiellt perspektiv som utgår från och betraktar människan som en väljande varelse med ansvar för sina beslut och handlingar.
- Ett sokratiskt perspektiv som utgår från att individen själv sitter på svaren kring sina livsfrågor. Uppgiften för en resursperson är med denna grundsyn att genom frågor frilägga de svar klienten redan sitter på.
- Ett delaktighets- och egenmaktsperspektiv innebärande att lösningar som klienten inte själv äger har små möjligheter att lyckas.
- Ett holistiskt perspektiv som innebär att man fokuserar på förmågor och kompetenser och bygger på dessa i stället för tillkortakommanden och misslyckanden.

Vad gäller konkreta arbetsredskap väljer man att arbeta utifrån en tämligen omfattande verktygslåda anpassad utifrån klientens behov samt den underliggande grundsynen och värdegrunden i EASAS. Vi har bland annat identifierat följande inslag:

- De sokratiska frågorna som hjälper klienterna att själva se lösningarna.
- En metod baserad på aktivt lyssnande med öppna frågor och följdfrågor.
- Ett lösningsfokuserat arbetssätt som fokuserar på framgångarna och att framgång leder till framgång.
- En upplevelsebaserad inläring som innebär att man följer cykeln insikt – beslut – pröva – lära – revidera – insikt.
- Inslag av KBT.
- Motiverande samtal (MI).

3.7.4 CENAPS-modellen

Det grundläggande fundamentet och utgångspunkten för EASAS brottsförebyggande arbetssätt bygger på CENAPS-modellen. CENAPS står för Center for Applied Sciences och är en modell utvecklad av den amerikanske beroendespecialisten och psykoterapeuten Terence T Gorski.

Gorski är grundare av och föreståndare för CENAPS Corporation, en konsult- och utbildningsverksamhet som är specialiserad inom områdena drogberoende, antisociala personlighetsdrag/kriminell livsstil och återfallsprevention. CENAPS-modellen är ett evidensbaserat moduluppbyggt system för diagnostisering och behandling av drogberoende, antisociala personlighetsdrag, kriminell livsstil, samsjuklighet, personlighetsstörningar och livsproblem.

Modellen bygger på en biopsykosocial beroendemodell, en progressiv modell av tillfrisknandet och en återfallsförebyggande modell. Modellen integrerar specifika metoder för behandling av drogberoende och antisociala personlighetsdrag/kriminell livsstil med kognitiva, affektiva, beteendemässiga och sociala terapiformer.

Processen att lära sig leva ett meningsfullt och ansvarsfullt liv utan droger och antisociala beteenden, samt att reparera de fysiska, psykiska och sociala skador som den kriminella livsstilen orsakat, kallas inom CENAPS-modellen för ett "tillfrisknande".

CENAPS-modellen beskriver vägen mot tillfrisknandet som en process genom sex olika stadier: (1) övergång, (2) stabilisering, (3) tidigt tillfrisknande, (4) mellantillfrisknande, (5) sent tillfrisknande och (6) underhåll, där varje fas har ett primärt fokus:

- Under övergångsstadiet ligger fokus på att erkänna att det finns problem som relaterar till kriminalitet och alkohol-/drogbruket samt att utveckla motivationen att avhålla sig.
- Under stabiliseringsfasen ligger fokus primärt på att tillfriskna från de fysiska, psykiska och sociala skador som orsakats av kriminaliteten och alkohol-/drogbruket.
- Den tidiga tillfriskningsfasen fokuserar på att identifiera och ändra djupt inrotade mönster av tankar, känslor och beteenden som driver människor tillbaka till kriminalitet och bruket av alkohol/droger.
- Mellantillfrisknandet kretsar kring frågor som rör livsstilen och utvecklingen av en balanserad och hälsofrämjande livsstil.
- Sent tillfrisknande fokuserar på att lösa de personlighetsproblem som individen har med sig från sin uppväxt, saker som skapar smärta och problem i tillfrisknandet.
- Underhållsfasen är en livslång process av tillväxt och förändring som behövs för att avhålla från återfall tillbaka in i kriminalitet och aktivt bruk av alkohol/droger.

Det är också en manualbaserad modell byggd på ett modulsystem där varje modul kommer in i en behandling utifrån den enskilde klientens behov. Var och en av de sju modulerna i CENAPS-modellen behandlar ett generellt ämne som ofta är ett grundläggande problem i behandlingen.

Tillsammans utgör modulerna en genomgripande metod för behandling av människor med drogrelaterade fysiska, psykiska och sociala problem och antisociala personlighetsdrag/kriminell livsstil. CENAPS-modellen innehåller alla beståndsdelar som är nödvändiga för att kunna ge en individuell och holistisk behandling.

3.7.5 Modellens sju moduler

Bedömning och behandlingsplanering: I samarbete med klienten genomförs en omfattande och strukturerad biopsykosocial utredning som motiverar, stabiliserar och synliggör klientens individuella biopsykosociala behandlingsbehov. Klienten guidas genom en uppsättning självbedömningstester och övningar som hjälper denne att beskriva sin situation och vad han/hon vill göra åt den. Det har större inverkan om klienten får möjlighet att själv uppfatta detta och fatta ett eget beslut. Tillsammans med klienten samlar man in, strukturerar och bedömer informationen, som sedan utgör underlag för att (1) klienten kan ta ett beslut om denne behöver hjälp/insatser, (2) hitta det rätta behandlingsalternativet, eller (3) till att arbeta fram en personlig och strukturerad biopsykosocial behandlings-/insatsplan.

Problemlösande gruppterapi: Modulen omfattar en systematisk metod för gruppterapi och kliniska metoder för att stoppa förnekelse, övervinna behandlingsmotstånd och motivera till deltagande i behandling. Målet med problemlösande gruppterapi är att lära klienterna ansvarfullhet genom att granska och lära sig av sina egna livshistorier, identifiera och lösa problem och lära sig förutse logiska konsekvenser av egna beteenden.

Återfallsförebyggande rådgivning: Modulen bygger på en systematisk metod för identifikation och hantering av högrisksituationer, som ofta leder klienten till fortsatt drogbruk och/eller fortsatt antisocialt beteende i de tidiga stadierna av avhållsamheten/processen att lämna en kriminell livsstil.

Hantering av förnekelse: Modulen bygger på en systematisk terapeutisk process som lär klienten att identifiera och hantera försvarsreaktioner som hindrar denne från effektiv problemlösning av återkommande livsproblem.

Hantering av antisociala personlighetsdrag: Modulen riktar sig till individer med antisociala personlighetsdrag/kriminell livsstil och bygger på en systematisk icke-konfronterande metod med syfte och mål är engagera klienten i en samarbetsprocess som hjälper denne att erkänna, identifiera och utmana antisociala beteenden.

Kognitiv omstrukturering av beroendet: Denna modul lägger fokus på själva kärnan i beroendeproblematiken och lär klienten metoder och tekniker som är grundläggande för att kunna avhålla sig från drogbruk.

Återfallsförebyggande terapi: Denna modul lär klienten att förstå återfallsprocessen och att identifiera samt hantera sina individuella varningstecken på återfall. Varningstecknen är oftast relaterade till personlighetsdrag och livsstilsproblem som ligger bakom bruket av droger samt kriminalitet. Klienten lär sig en uppsättning tekniker och metoder som synliggör och ger en tydlig bild av vilka återfallsmönster som triggas igång hos denne innan själva återfallet. Målet är att klienten har en tydlig plan för att känna igen dessa varningstecken så tidigt som möjligt och därigenom kan bryta mönstret.

4

4. REFLEKTIONER KRING EASAS

4.1 Tydliga drag

För oss som skriver denna rapport är det helt uppenbart att det sätt man arbetar på i EASAS bygger på vad som skulle kunna kallas "best practice". Eller med andra ord: ungefär så här bör man göra för att lyckas. Man gör det i relevanta steg, med relevant innehåll och man lägger mycket och systematisk energi på att bygga relationer och tillit med klienterna. Det finns några drag som är särskilt tydliga kring detta:

- Man kombinerar egen erfarenhet av ett liv i missbruk och kriminalitet med utbildning i behandlings- och andra påverkansmetoder.
- Arbetet baseras på dialog med klienten och en hög grad av delaktighet samt begrepp som KASAM och egenmakt.
- Arbetet är individanpassat och bygger på tillit, dialog, kontinuitet samt tillgänglighet över lång tid.
- Man tänker på framgång i termer av stegförflyttning utifrån ett långsiktigt multidimensionellt perspektiv.
- Man är extremt individfokuserad i sitt tänkande och agerande även om man i botten har en struktur.
- Man förfogar över en arsenal av verktyg och begrepp i arbetet.
- Man har en genomtänkt grundsyn, filosofi och idé om hur uppbrottet från en kriminell livsstil kan gå till och ser det som ett byte av grundläggande livsidentitet.
- Man arbetar systematiskt i nätverksform i nära samspel med offentliga myndigheter.
- Man jobbar systematiskt på att bistå klienten att lämna gamla destruktiva nätverk och i stället bygga upp nya friska nätverk samt återknyta till goda delar av klientens familje system – allt för att motverka den ensamhet som uppstår i samband med avhopp.
- De första stegen i processen, vid sidan av det avgörande relationsbygget, är att bistå klienten med att lösa konkreta problem i den aktuella livssituationen, som bostad, tak över huvudet, att avlägsna hot och våld m.m.

4.2 Intressanta drag

Vid sidan av detta kan man peka på några särskilt intressanta drag. Ett första är den egna erfarenheten som fungerar som en ingång till målgruppen. Den skapar en trovärdighet hos en målgrupp med stor misstänksamhet mot det offentliga. Samtidigt innebär utbildningen man har tillsammans med nätverkstänkandet att man får en hög trovärdighet hos offentliga aktörer, inte minst hos nyckelaktörer som polis och socialtjänst.

Tillgängligheten är stor. Och eftersom EASAS har en grundfinansiering kan man reagera snabbt då klienter tar kontakt. Detta underlättas av att insatserna man ger inte behöver genomlöpa en trög och formaliserad biståndsbedömningsprocess.

Man har hittat en intressant och viktig balans mellan att arbeta extremt individuellt samtidigt som man i botten har en struktur för den egna verksamheten. Grunden är den tidigare beskrivna CENAPS-modellen

Man fokuserar inte enbart på att förändra och bryta konkreta beteenden – även om man bidrar till detta – utan fokus ligger på att förändra den enskildes hela livsmanus. Det innebär ett totalt skifte av mindset, vilket är en betydligt mer omvälvande förändring.

Man har en modell för att tänka stegvis kring framgång, som gör att man undviker behandlingsvärdens vanliga förhållningssätt i termer av svart och vitt: drogfri – icke drogfri, kriminell – icke kriminell. Därmed undviker man också risken för moraliserande kring begrepp som återfall liksom fenomen som skam- och skuldbeläggning av klienten.

Att leva i en kriminell värld med en kriminell livsstil är ett mångdimensionellt problem. Det handlar inte enbart om missbruk, våld, kriminalitet, psykisk ohälsa eller fysisk hälsa. Det handlar om allt detta i kombination. Det är ett multiproblem som kräver multikompetens för att hitta lösningar. Denna multikompetens bygger EASAS upp genom sitt systematiska nätverksarbete och där resurspersonen fyller funktionen av att vara spindel i nätet.

4.3 Särdrag

Det finns ett flertal avhopparverksamheter runt om i landet, allt från polisens och kommunernas verksamhet till sociala insatsgrupper och direkt klientdrivna verksamheter såsom Passus på Fryshuset och KRIS. De flesta av dessa är bra, ofta mycket bra, och nödvändiga. Alla har sin respektive profil. Då vi följt verksamheten vid EASAS tycker vi oss finna några särskilda särdrag:

- Man har valt att arbeta med den tämligen svåra målgruppen av tvivlande personer som ännu inte riktigt bestämt sig för att lämna det kriminella livet, i motsats till att arbeta med redan motiverade personer som tagit beslutet att lämna.
- Man är *inte* en myndighet vilket underlättar för människor med stark misstänksamhet, rentav fientlighet, mot myndigheter att söka kontakt och hjälp.
- Man kombinerar på ett systematiskt och konsekvent vis egnerfarenhet av kriminellt liv, missbruk och utanförskap med evidensbaserade metoder och behandlingsmodeller, liksom konkreta verktyg. Detta betyder att man når en unik målgrupp och har hög trovärdighet både inom målgruppen och hos berörda myndigheter.
- Man har en nyanserad bild av termer som framgång och misslyckanden och undviker begrepp som återfall. Verksamheten har en filosofi i som bygger på tanken om stegför flyttning och gradvis förändring, där varje icke kriminell dag är en framgång.
- För att vara en klient/frivillorganisation har man ett ovanligt nära samarbete med olika myndigheter, inte minst socialtjänsten som man utbildar och handleder. Därmed bidrar man till att höja kompetensen och effektiviteten i socialtjänsten.
- Driftsformen är unik, ett socialt företag i formen av ett icke vinstdrivande aktiebolag som sluter ett IOP-avtal med kommunen.

5

5. EFFEKTER OCH EKONOMISKA KONSEKVENSER

5.1 Klienter

Vad har då hänt med de klienter som fått stöd från EASAS? Svaret på denna fråga är inte helt enkel att ge – särskilt inte för den som vill ha det i statistiska termer av typen lyckats/misslyckats – i synnerhet som vi pratar om långsiktiga processer som då detta skrivs har pågått under ganska kort tid.

För perioden januari–oktober 2018 har man i Angered aktivt jobbat med 26 olika klienter födda under sent 80-tal eller tidigt 90-tal, det vill säga ofta mellan 25 och 30 år gamla och där vi alltså vid framgång pratar om cirka 30–35 återstående år i arbetslivet.

Mer centralt i EASAS har man under samma period arbetat med 21 klienter i omfattande insatser. Situationen för dessa är i skrivande stund ytterst varierande. Ett fåtal klienter har återgått till sin kriminella livsstil medan andra har brutit helt med det kriminella livet och övergått till ett mer normalt liv. Många är då detta skrivs mitt i processen av att lämna en livsstilskriminell tillvaro, men låt oss i korthet ge några anonymiserade exempel på situationen för ett antal av dessa klienter:⁹

Klient A

Kriminell man som tog kontakt via Kriminalvårdsanstalten Kumla. Sökte hjälp för kriminalitet, antisocialt beteende och drogproblematik efter att en nära vän fått hjälp av EASAS. Befinner sig i en pågående centerinsats och har i dag en förhöjd funktionsnivå, minskad kriminalitet och reducerat användande av droger. Medelhög hotbild mot klienten och dennes familj.

Klient B

Kriminell man som har tillhört ett förorts nätverk av vänner. Tog kontakt via SIG för hjälp med kriminellt tänkande/antisociala beteenden och livsstilsabstinens efter sitt fängelsestraff. Är i dag brottsfri och drogfri. Genomgår en pågående ADHD-utredning. Körkortsansökan är inskickad. Centerinsatsen är pågående. Låg hotbild. Fått en kraftigt ökad funktionsnivå.

Klient C

Socialtjänsten tog kontakt med EASAS för ett personligt möte inför uppstart av en centerplats. Personen är en gängprofil i Göteborgs undre värld, med stor påverkan på lokalsamhället och inblandad i en allvarlig konflikt i Göteborg.

Insatsen fokuserade på att samverka med myndigheter och stävja situationen och stödja personen i beslutet att inte fortsätta konflikten och komma bort ifrån Göteborg. Hög funktionsnivå. Drogfri. Stor hotbild.

9. Beskrivningarna baseras på material/texter från EASAS/socialtjänsten som vi av anonymitetsskäl modifierat och kortat ner.

Klient D

Socialtjänsten, SIG samt Kunskapscentrum mot organiserad brottslighet hörde av sig till EASAS för bedömning och hjälp med att träffa en kriminell man som har stark misstro mot samhället och svårt att kommunicera med socialsekreteraren, som i sin tur inte kunde bedöma personens motivation. Det fanns en stark hotbild mot personen. Släktingar har blivit mördade och personen själv har blivit utsatt för mordförsök. Personen ville ha hjälp med sina kriminella tankemönster men också med stresshantering. Han var starkt traumatiserad och påverkad av sin livssituation. En centerinsats påbörjades och fokus lades på att agera brygga i kommunikationen mellan personen och socialsekreteraren. Efter någon månad av frustration kring bristande kommunikation med socialtjänsten avbröt klienten all kontakt.

Om man i punktform ska sammanfatta situationen för dessa 21 klienter kan man säga följande:

- De har i stort sett alla någon form av hotbild mot sig. Den kan vara allt ifrån låg till att man en eller flera gånger blivit utsatt för mordförsök.
- Flera av klienterna förfogar över ett mycket stort eget våldskapital.
- Få eller inga har helt fattat beslut om att lämna den kriminella livsstilen då de kommer i kontakt med EASAS, och har dessutom ett påtagligt misstroende mot myndigheter i allmänhet och ofta socialtjänsten i synnerhet.
- I många av fallen berör situationen och hoten inte bara klienten utan även dennes familj.
- Flera av kontakterna sker i samband med kortare eller längre fängelsestraff.
- Klienten lever ofta ett hårt pressat liv med hög eller extremt hög stressnivå.
- Merparten – dock inte alla – är män. Av de 21 personerna är två kvinnor.

Då det gäller effekterna kan man säga följande:

- Flertalet klienter har förändrat sitt liv i riktning mot mindre kriminalitet och mindre droganvändning. Funktionsnivån har ökat för flertalet klienter.
- Några klienter har helt brutit med den kriminella livsstilen och är på väg till eller redan inne i en mer normal livsstil.
- Ett fåtal klienter har avbrutit kontakterna med EASAS och, för tillfället, återgått till sina tidigare liv.
- Ett fåtal har i dag egen bostad, jobb och har återknutit kontakter med sina familjer, samt i något fall med sina barn.

5.2 Samhällsekonomiska effekter

Att driva en verksamhet som EASAS kostar naturligtvis pengar. I detta fall cirka två miljoner kronor per år för ett stödcenter som utöver information och anhörigstöd även erbjuder personliga möten samt kunskaps- och erfarenhetsutbyten i stadsdelarna samt arbetar med ett tjugotal klienter. Med andra ord blir kostnaden omkring 100 000 kronor per klient och år.

Är det mycket eller lite pengar? Svaret beror naturligtvis på val av perspektiv och vad man jämför med. Det handlar ytterst om man – ur ett ekonomiskt perspektiv – ser detta [som en kostnad eller en social investering för att bryta utanförskapet och kostnaderna förknippade med detta](#).

Vi har ovan fått en bild av vad som hänt med enskilda personer till följd av bland annat insatserna från EASAS, liksom en bild av vad som hänt med ett större antal klienter som fullföljt sin process med EASAS. Låt oss därför se vilka samhällskostnader som skulle uppträda om klienterna hos EASAS skulle fortsatt leva med en kriminell livsstil.

5.2.1 Enskilda händelser

Låt oss börja detta med att titta på kostnaderna för enskilda händelser. Vi vet inte i detalj vad de olika klienterna gjort under sin tid som livsstilskriminella. Vad vi dock med rimlig säkerhet vet är att de haft ett tämligen intensivt kriminellt liv med många och grova brott. Vi vet naturligtvis än mindre vad de skulle gjort utan insatserna från EASAS, om de på egen hand skulle bytt liv eller fortsatt som tidigare.

Om vi utgår från det senare alternativet kan vi skapa oss en bild av vad kostnaderna för detta är, vilket vi gjort i tabellen nedan. Underlaget är hämtat från våra tidigare studier kring denna typ av målgrupp.

“PRISLISTA” FÖR VÅLD OCH KRIMINALITET

■ PERSONRÅN	200.000 - 300.000:-
■ INDRIVNING	150.000 - 200.000:-
■ RÅN GULDSEMED	200.000 - 400.000:-
■ RINGA / MÅTTLIG MISSHANDEL	200.000 - 250.000:-
■ VÄRDETRANSPORTRÅN	2 - 4 MILJONER :-
■ MISSHANDEL LIVSLÅNGA KOGNITIVA SKADOR	5 -6 MILJONER :-
■ GROVT INVALIDISERANDE VÅLD	40 - 50 MILJONER :-
■ PERIODER AV FÄNGELSE UNDER 20-ÅRSPERIOD	10 MILJONER :-
■ ENSTAKA FÄNGELSESTRAFF	1 - 2 MILJONER :-

Vi kan då se att redan elimineringen av ett enda större brott eller en allvarlig misshandel hos en av de tio klienter EASAS arbetar med mer än väl motsvarar de årliga kostnaderna för att bedriva ett sådant arbete med ett tjugotal klienter.

5.2.2 Ett liv i kriminalitet

Låt oss därför gå vidare för att se vilka kostnader som uppstår under en karriär in i en kriminell livsstil, ett liv som liknar berättelsen om Sam i början av rapporten.

Vår exempelperson Sony är uppväxt i Göteborgsstadsdelen Biskopsgården med föräldrar som ursprungligen kommer från ett land i Mellanöstern. Sonys pappa driver ett litet familjeföretag tillsammans med två kusiner medan hans mamma är hemmafru. Sony har fem syskon, tre bröder och två systrar.

När Sony börjar på dagis vid tre års ålder pratar han ganska dålig svenska. Redan från början ses han som ett livligt barn med mycket spring i benen och vid fyra års ålder behöver förskolan sätta in omfattande assistentstöd kring honom. Problemen accelererar dock snabbt och redan under lågstadietiden blir de offentliga stödinsatserna kring Sony många. Han utmärker sig som ett besvärligt barn med tidiga asociala mönster och slåss både med och utan tillhyggen.

Kommunen sätter in stödfamilj och avlastningshem. Sony fortsätter dock att snatta och stjäla från andra barn i skolan. Familjehem blir aktuellt vid olika tidpunkter. Insatserna växer efter hand och vid tio års ålder har kostnaderna kring den allt mer besvärlige Sony ackumulerats upp till cirka 400 000 kronor.

5. EFFEKTER OCH EKONOMISKA KONSEKVENSER

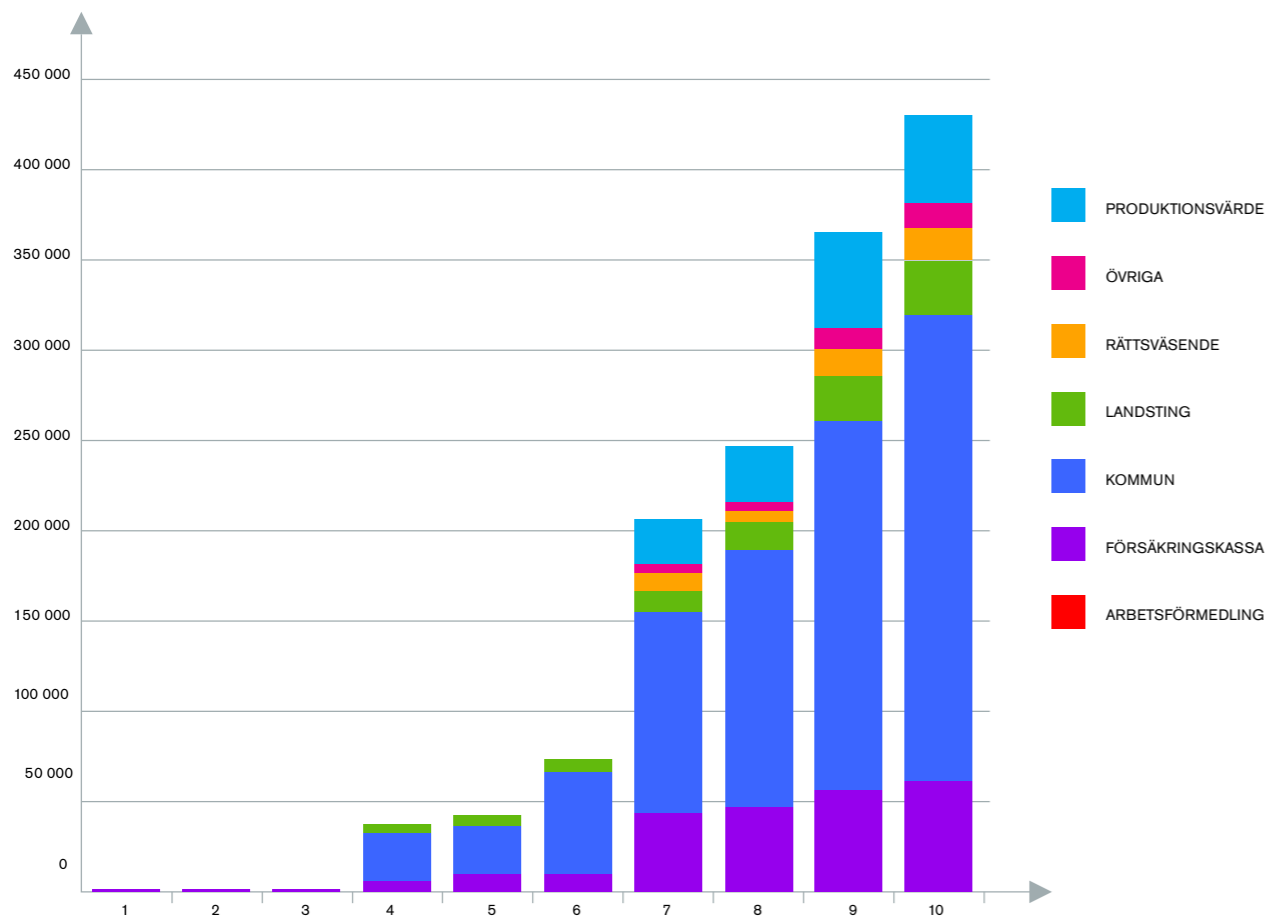

Diagram 1: De olika samhällskostnaderna för ett barn som under sina första tio levnadsår behöver omfattande insatser från samhället.

Under högstadietiden tilltar Sonys problem allt mer och han skolkar regelmässigt. Han blir föremål för upprepade insatser från skolans, socialtjänstens och polisens sida. Han slåss ofta och misshandlar både jämnåriga och yngre. Under perioder placeras Sony i familjehem och på institution.

I början av tonåren börjar han röra sig i utkanten av kriminella kretsar. Han utför enklare ärenden åt dem eftersom han ännu inte är straffmyndig. Gång på gång blir han tagen av polisen till följd av rån, misshandel och andra övergrepp. Under perioder blir han dömd enligt LVU till vistelser på olika institutioner.

Vid flera tillfällen misshandlar han andra så allvarligt att han döms till slutna ungdomsvård och behandlas på Statens institutionsstyrelsens särskilda ungdomshem. Hans enda intresse, vid sidan av de kriminella kretsar som han umgås med, är styrketräning. Han bygger sin kropp med av anabola steroider. Med hjälp av sitt våldkapital skaffar han sig ett rykte om att vara en person man inte gärna gör sig till ovän med.

Vid 18 års ålder har Sony dragit på sig samhällskostnader på ett sätt som illustreras i figuren nedan. Totalt rör det sig om knappt fem miljoner kronor och mellan levnadsåren 11–18 är de genomsnittliga årliga samhällskostnaderna för honom cirka 600 000 kronor.

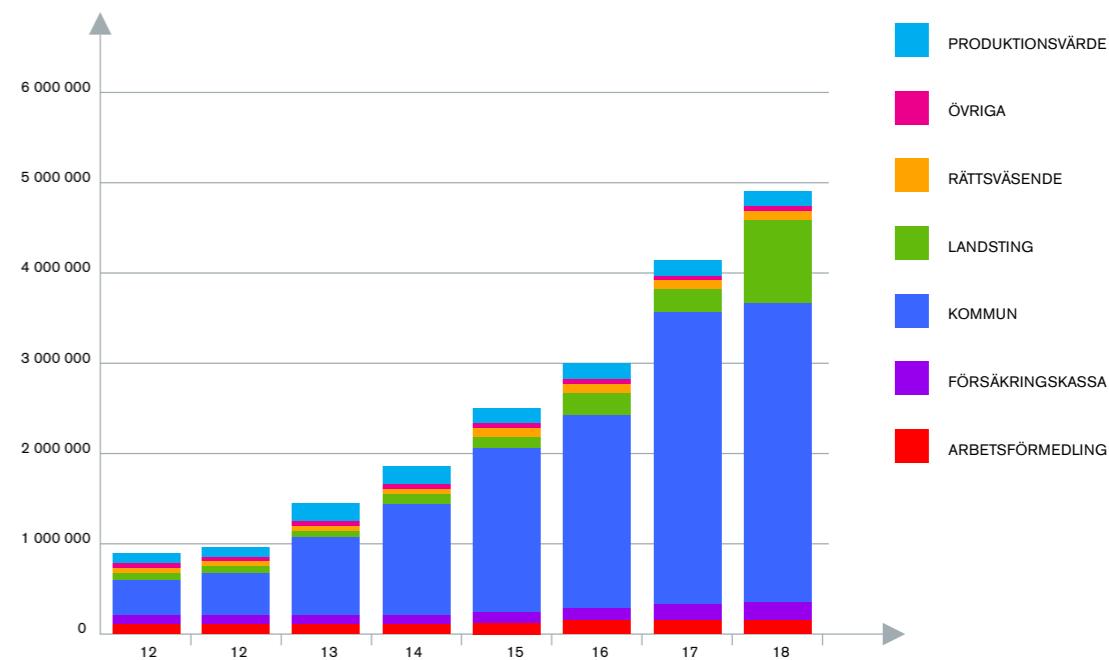

Diagram 2: De olika samhällskostnaderna för en ung människa som från 11–18 års ålder är på väg in i allvarligt utanförskap och kriminalitet.

Vi ser hur samhällskostnaderna för Sonys begynnande liv som värsting ackumuleras. Det är framförallt under slutet av tonårstiden som kostnaderna växer snabbt vilket är en följd av Sonys allt mer kriminella livsstil.

5. EFFEKTER OCH EKONOMISKA KONSEKVENSER

Den dominerande kostnadsbäraren är kommunen med cirka 3,5 miljoner kronor, för alla de sociala insatser som görs kring Sony, och landstinget med drygt 600 000 kronor för att hantera de medicinska konsekvenserna av det våld han utövat på andra.

Från 19 års ålder är Sony på väg in i vad man vanligen kallar för en kriminell livsstil. Det innebär bland annat att huvudkällan för hans försörjning utgörs av brott och en majoritet av dessa involverar våld av något slag – direkt eller indirekt. Det handlar om person- och butiksrån, liksom om indrivning av faktiska eller påhittade skulder. Och det handlar om våld i samband med uppgörelser av olika slag.

Vi ser i figuren nedan att samhällskostnaderna för Sonys agerande gradvis växer under tiden fram till 30 års ålder. Det handlar om konsekvenserna för offer, anhöriga och vittnen som på olika sätt utsatts för våldsbrott. Kostnader för rättssystemet är betydande och fram till att Sony fyller 31 år uppgår de till cirka 40 miljoner kronor eller i genomsnitt tre–fyra miljoner kronor per år. Väl fyllda 31 år misshandlar Sony en annan person så kraftigt att denne blir måttligt men livslångt invalidiserad. Kostnaderna för händelsen leder till att de totala ackumulerade kostnaderna raskt stiger med ytterligare 30 miljoner kronor.

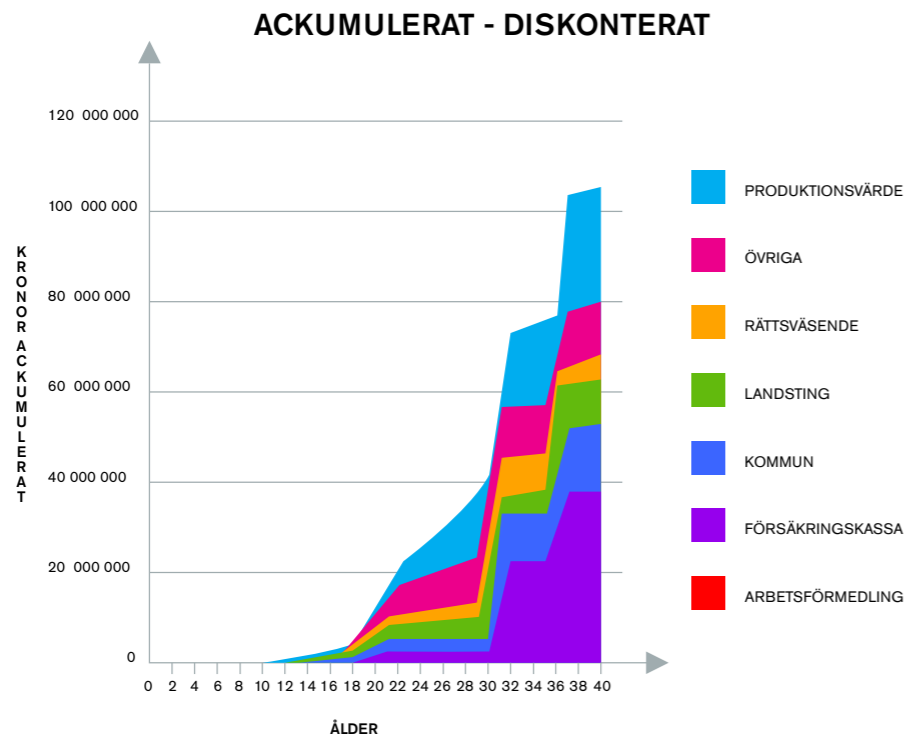

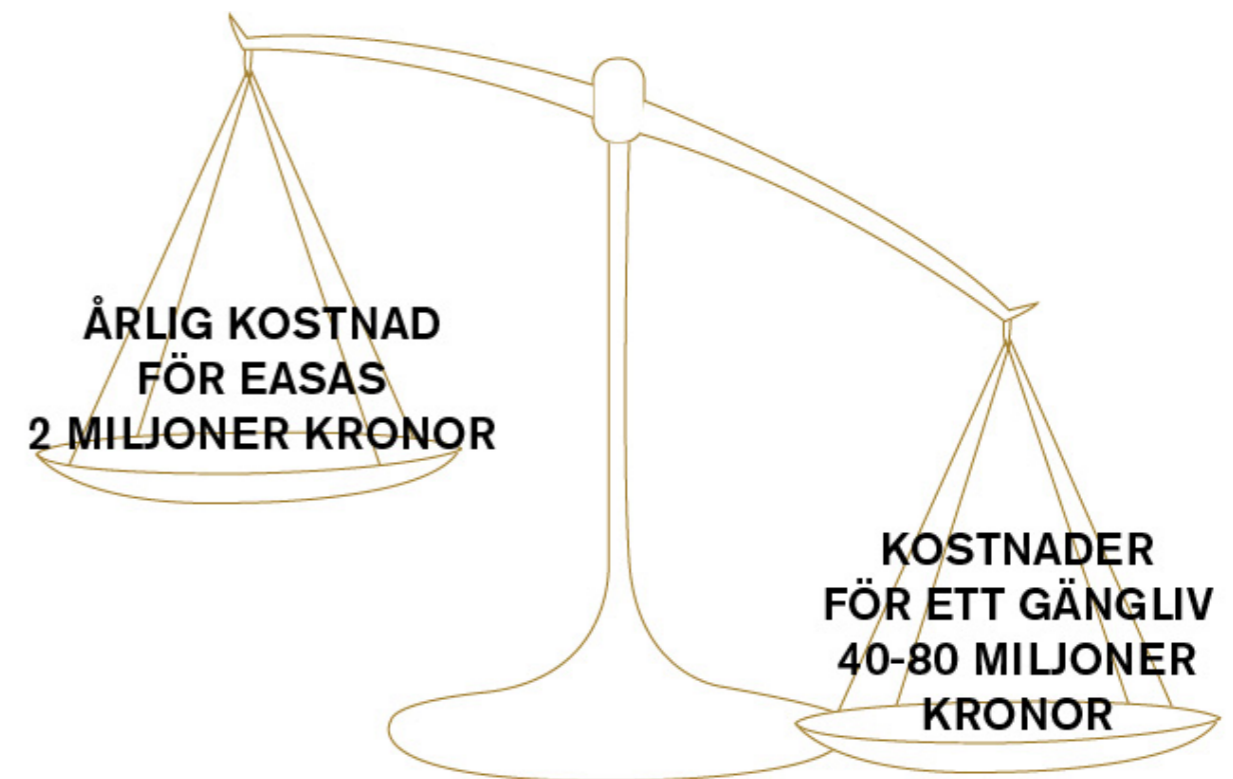
Diagram 3: De ackumulerade ekonomiska effekterna som en aktivt gängkriminell person kan tänkas stå för från 19–38 års ålder.

I figuren ser vi de sammantagna socioekonomiska kostnaderna av Sony handlingar. De uppgår till totalt cirka 100 miljoner kronor. Trots att samhällets kostnader för Sony under uppväxten och tonårstiden kan betecknas som relativt omfattande, kan vi också konstatera att de försvinner som ett sorts ekonomiskt bakgrundsbrus i förhållande till vuxenlivets kostnader för livsstilskriminaliteten.

5.2.3 Ett socialt investeringsperspektiv på EASAS

Oavsett om vi tittar på enskilda händelser kopplade till en kriminell livsstil eller ett helt liv i denna värld så blir dessa kostnader utomordentligt stora. Det är kostnader som vi sällan lyckas få en bild av därför att de är fördelade på ett stort antal aktörer under ett stort antal år. Med kostnaderna för EASAS verksamhet är det helt annorlunda. De uppstår vid en bestämd tidpunkt hos en bestämd aktör på ett bestämt konto och blir därmed mycket lätta att identifiera. Intäkterna av denna insats – vad vi kallar den sociala investeringen – blir till följd av de många aktörerna och effekterna över flera år svårupptäckta och tämligen osynliga. Men ska man sammanfatta bilden skulle man kunna göra det utifrån figuren nedan.

En möjlig tolkning av bilden är denna: om EASAS kan bidra till att enda person med omfattande kriminell livsstil kan undvika sitt framtida utanförskap skulle detta sannolikt ge samhällsintäkter på minst 40 miljoner kronor. Det motsvarar kostnaden för att driva EASAS i 15–20 års tid.

6

6. FRAMGÅNGSFAKTORER OCH UTMANINGAR

6.1 Vad har lett till framgång?

Vår generella bild är att verksamheten vid EASAS är framgångsrik och att man lyckas bra med en extremt svår målgrupp: livsstilskriminella med en multiproblematik, med ett starkt misstroende mot samhället i allmänhet och myndigheter i synnerhet, som ännu inte bestämt sig för att hoppa av och därmed inte är högmotiverade i de första kontakterna.

Vad är det då som lett till framgång i detta arbete? I den tidigare texten har vi pekat på ett antal sådana faktorer. Låt oss därför här avsluta med att sammanfatta dem i punktform:

- Kombinationen av egen erfarenhet och ett genomarbetat synsätt och en metod i arbetet.
- Den dubbla trovärdigheten både mot klienterna och mot myndigheterna och sättet på vilket man ser relationsbygget med alla berörda som en nyckelfaktor för framgång.
- Ett genomtänkt synsätt kring begrepp som framgång och motgångar liksom att man arbetar med stegförflyttning som ett mått på framgång.
- Det nära samarbetat med olika myndigheter och i synnerhet det sätt som man samspelar med socialtjänsten, just nu kanske främst i Angered.
- Det nätverkstänkande och den multimensionalitet man har i sitt arbete.
- Kompetensbredden i organisationen – allt från egen erfarenhet till juridisk kompetens samt den geografiska spridningen vilket gör att man har förmåga att hantera hotbilder mot klienterna.

Dessutom finns det en helt avgörande faktor så viktig att den inte ryms i punktsatserna ovan: de personer som arbetar i EASAS.

Det är de som personer, deras erfarenheter, deras kunskaper, deras värdegrund och deras synsätt som utgör hela grunden för framgången. Det är de som är bärare av alla punkterna ovan. Detta är en erfarenhet vi sett i dussintals projekt – [nyckelpersonerna](#), [eldsjälarna](#), [utgör kärnan i framgången](#). Och så förefaller det vara även här.

6.2 Vilka utmaningar och hinder har man mött

Men allt är inte frid och fröjd. EASAS står inför ett antal utmaningar som kan utgöra hinder för den fortsatta verksamheten. Den första utmaningen är finansieringen. Som så många andra verksamheter finansierade med offentliga medel men utanför den kommunala organisationen har man hamnat i ett mönster där man mot slutet av varje år inte fullt ut vet om man kommer att få medel att fortsätta även nästa år. Denna osäkerhet skapar oro och onödiga energiförluster. Den uppenbara lösningen är att man sluter flerårigt bindande avtal som gör att man inne i verksamheten också kan planera sitt arbete på lång sikt.

En annan utmaning är verksamhetens volym. Dagens budgetram medger bara ett fåtal heltidsanställningar. Det är olyckligt på flera vis. Olyckligt för verksamheten eftersom det skapar en onödigt stor sårbarhet inför förändring. Om en person slutar leder det till att man i princip behöver göra ett omtag – en omstart av verksamheten med stora tempo- och effektivitetsförluster som följd. Ur detta perspektiv borde åtminstone en fördubbling av budgetramen genomföras.

Den andra olyckligheten är att detta är en dålig affär för kommunen. Det finns ett stort antal individer, förmodligen pratar vi om några hundra personer enbart i Göteborg, som skulle behöva den typ av stöd som EASAS kan ge, samtidigt som man i dag har kapacitet för ett tjugotal klienter under ett år. Och eftersom varje gängkriminell som hoppar av skapar en samhällsvinst på åtminstone 10–20 miljoner kronor vore en ökad social investering i verksamheter som EASAS en mycket bra affär rent ekonomiskt – både för kommunen och samhället i stort – vid sidan av alla de mänskliga och sociala värden som kan uppstå.

En tredje utmaning är att utöka samverkan med fler offentliga aktörer. I dag samverkar EASAS nära med socialtjänsten i Angered. En sådan nära samverkan med andra delar av socialtjänsten och andra offentliga myndigheter, inte minst polisen och andra delar av rättsväsendet, skulle förmodligen både gagna klientarbetet och samtidigt höja effektiviteten i insatser från andra offentliga aktörer kring denna målgrupp.

En fjärde utmaning är den misstro som EASAS ibland upplever från olika offentliga aktörer, vilken lett till att EASAS stundtals utestängs från olika forum som berör brottsförebyggande och socialt integrerade frågor inom Göteborgs stad. Något som i sin tur lett till att den kompetens som finns hos EASAS inte kunnat utnyttjas.

Denna misstro förefaller till största delen bygga på uppfattningen att det är svårt att lita på personer med ett tidigare liv i missbruk och/eller kriminalitet och att det alltid finns en risk att man "återfaller". Oavsett bakgrund och orsaker till denna upplevda misstro förefaller den bästa lösningen på denna utmaning vara öppenhet, transparens och ökad närhet mellan parterna för att få inblick och kunskap om hur verksamheten i EASAS bedrivs, något som flera av intervjupersonerna vi träffat också har efterfrågat.

Dessa fyra utmaningar landar i en femte – samspel, öppenhet, transparens och rapportering till de partners/uppdragsgivare man har. EASAS, liksom i stort sett alla aktörer vi mött från civilsamhället, brottas ständigt med behovet att försäkra sig om fortsatt finansiering och legitimitet/trovärdighet hos uppdragsgivaren. Risken är betydande att man får lägga ner opropor­tionerligt mycket tid på detta mer eller mindre byråkratiska arbete i stället för att jobba med det som är kärnverksamheten. En svår balansgång, särskilt som den i fallet EASAS är förknippad med en viss misstänksamhet från det offentliga. Den bilden vi fått genom intervjuer är att det vore bra om det kunde utvecklas tids- och kostnadseffektiva metoder för ett ännu tydligare samspel med berörda uppdragsgivare.

7

7. INFÖR FRAMTIDEN

7.1 Utgångspunkter

Vår utgångspunkt för att titta framåt är att EASAS är en bra och framgångsrik verksamhet. Den gör nytta för klienterna, den skapar nytta för Göteborgs stad, den skapar samhällsekonomiska vinster. Men man skulle kunna gå vidare i flera steg. Om man vill använda sig av denna typ av verksamheter finns det en poäng i att se vad staden kan göra och vad man kan göra inne i verksamheten för att både befästa framgången och att utveckla den vidare.

7.2 Staden

För Göteborgs stad handlar det om några olika saker. Den första är finansieringsfrågan. Det handlar om vilken omfattning man vill att verksamheten ska ha, hur många klienter man vill nå och vilken uthållighet och robusthet verksamheten ska ha. Ur vårt "granskarperspektiv" förefaller det rimligt att tänka sig att i ett första steg fördubbla verksamheten. Den andra delen av detta handlar om långsiktigheten i det avtal man har i form av en IOP. För att skapa trygghet och stabilitet borde man kanske binda sig i ett avtal med 3–4 års löptid så att EASAS skulle kunna få en långsiktighet i planeringen.

Den tredje delen är att än mer aktivt och omfattande än i dag använda sig av den kunskap och erfarenhet som finns vid EASAS för att kompetensutveckla den egna socialtjänsten och hitta mer systematiska och strukturella samarbetsformer.

Det vore också av värde för staden, tror vi, att mer på djupet fundera över och lära sig av den målgruppsanpassade synen på begreppen [framgång](#) och [misslyckanden](#) som finns inom EASAS och se hur den kan vara till gagn för den egna verksamheten. Det finns en potential för organisatoriskt lärande här.

7.3 Avhopp från en kriminell livsstil i stort

Vi har i dag i Sverige ungefär 15 000 personer, främst men inte enbart unga män, som lever i en mer eller mindre kriminell livsstil. De ställer till med en hel del problem i samhället av mänsklig, social och inte minst ekonomisk natur. Detta skakar i väsentliga delar tilltron till det svenska välfärdssamhällets grundfundament: tillit, trygghet och förtroende.

Många av de som lever i denna värld upptäcker efter några år att livsstilskriminalitet inte är någon dans på rosor. Påfrestningarna blir betydande, stressen stundtals outhärdlig. Man jagas av polisen, av samhället, av konkurrerande gäng och av de som man trott står en närmast. Många, väldigt många, när en önskan att hoppa av.

Det har upprättats olika avhopparverksamheter runt om i landet. Vi som har tillfälle att röra oss över hela landet och står i kontakt med de flesta av dessa organisationer har sett hur svårt myndighetsbaserade avhopparorganisationer har att få kontakt med klienterna. Det visar också de tidigare erfarenheterna från en kommunalt baserad avhoppverksamhet i Göteborg. En rimlig tanke är att detta beror på den grundmurade misstänksamhet de potentiella klienterna har mot myndigheter av olika slag. Det uppstår en sorts icke avsedd myndighetsbarriär som förvärrar och ofta omöjliggör verksamheten.

Vi har mött det tidigare i en helt annan verksamhet – reformen med personligt ombud för personer med psykisk funktionsnedsättning – där vi arbetade som huvudkonsulter åt Socialstyrelsen vid reformens genomförande. Den gången var det personer med psykisk ohälsa som var målgruppen. Men misstänksamheten mot myndigheter var, precis som bland kriminella, stor i målgruppen. Och en viktig förklaringsfaktor till reformens framgång var just den självständiga ställningen ombuden hade och att de i viss mån var myndighetsoberoende.

Detta leder till den möjliga slutsatsen att en verksamhet i den myndighetsoberoende form som bedrivs av EASAS eller Passus vid Fryshuset är den mest effektiva för att nå målgruppen. En annan aspekt av svårigheterna med avhopp från en kriminell livsstil är att alltför många av de som arbetar inom socialtjänsten inte anser att detta är deras målgrupp. I dag hamnar unga personer med en kriminell livsstil i ett sorts organisatoriskt mellanrum och ramlar mellan stolarna. Ingen enskild aktör vill ta ansvaret och än mindre ta de ekonomiska konsekvenserna. Detta är naturligtvis fel. I lagtexten står det följande:

Vård skall också beslutas om den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende.¹⁰

En tredje aspekt är finansieringen av avhopparverksamheterna runt om i landet. Det verkar vara oerhört svårt att få fram pengar för detta. Om man betänker behovets omfattning, vilken

samhällsskada de kriminella gängen skapar och vilka oerhörda vinster det ligger i att se en avhopparverksamhet som en social investering är finansieringssvårigheterna i det närmaste obegripliga. Här är den självklara lösningen ett riktat statsbidrag till landets kommuner och frivilligorganisationer – gärna i form av IOP.

Så i punktform tre har vi tre övergripande förslag:

- *Utnyttja i större utsträckning civilsamhällets aktörer, exempelvis i form av sociala företag, för avhopparverksamheten.*
- *Tydliggör socialtjänstens ansvar för denna målgrupp.*
- *Skapa nationell finansiering för avhopparverksamheten och öka finansieringen till flera tiotals miljoner kronor.*

7.4 Slutord

Vi har under flera decennier följt, utvärderat och arbetat med olika verksamheter för målgrupper som liknar den som är i fokus för EASAS. Målgruppen är komplex, ofta svårmotiverad och har ofta en sammansatt multiproblematik.

Under knappt ett år har vi följt EASAS. Vår bedömning är att detta är bra och effektiv verksamhet som når en målgrupp som man vanligtvis har mycket svårt att nå: personer med kriminell livsstil, med en sammansatt problematik, med ett stort misstroende mot samhället i stort och myndigheter i synnerhet och som överväger att lämna denna värld, men som ännu inte har bestämt sig fullt ut.

Men det förefaller också vara också en verksamhet som lyckats bygga upp en fungerande samverkan och ömsesidiga utbyten med offentliga aktörer, inte minst socialtjänsten i Angered, vilket är ovanligt i dessa sammanhang.

Det är en verksamhet som inte bara bidrar till att förändra enskilda människors fortsatta liv. Det är också en verksamhet som är samhällsekonomiskt lönsam med potential att bli än mer lönsam. Och det är en verksamhet vars kärna är de personer som med passion och engagemang samt kunskap och kompetens lyckas skapa kontakt med och relationer till de klienter som önskar lämna den livsstilskriminella världen.

8

8. BILAGA: RAPPORTER OM UTANFÖRSKAPETS KOSTNADER

8.1 Bakgrund

Vi har, i mer än 35 år, varit verksamma som forsknings- och utredningsföretag samt konsulter kring olika frågor som berör den svenska välfärdsmodellen och samhällsutvecklingen i stort. I synnerhet frågor som berör utanförskap för individer, grupper av individer och olika områden, inte minst våra miljonprogramsområden. Ett särskilt stort fokus har varit inriktat mot barn och unga.

Under denna tid har vi drivit ett antal teser om vådan av kortsiktighet och stuprörstänkande i vårt sätt att hantera svåra samhällsfrågor och fatta beslut. Vi har lika länge hävdat att samverkan och gränsöverskridande lösningar liksom ett långsiktigt socialt investeringsperspektiv är nödvändigt för att skapa ett hållbart samhälle.

Vi har som en del av detta arbete genomfört olika former av det vi i dag kallar socioekonomiska analyser och bokslut i mer än 30 år. De olika konkreta beräkningsmodeller vi använder oss av bygger på erfarenheter och data vi utvecklat i ett flertal uppdrag, några av dem redovisade nedan. För den som på ett enkelt vis vill ta del av detta rekommenderas [Handbok till förenklad socioekonomisk analysmodell](#) (Idéer för livet, 2010). En mer utförlig beskrivning finns i rapporten "Handbok i socioekonomiska bokslut" (NUTEK, 2008) samt "Resten av bilden – Socioekonomiska bokslut som en metod att värdera sociala företag" (2005).

8.2 Uppdragsgivare

Vi har utfört socioekonomiska analyser åt ett flertal olika uppdragsgivare. Här följer några exempel indelade i tre olika grupper:

[Statliga uppdragsgivare](#) har varit: socialdepartementet, utbildningsdepartementet, Kriminalvårdsstyrelsen, Polisen, Folkhälsoinstitutet, Socialstyrelsen, Konsumentverket, Ungdomsstyrelsen, Tillväxtverket och Hjälpmedelsinstitutet.

Vi har haft ett fyrtiotal olika [kommunala uppdragsgivare](#) såsom: Härryda, Ale, Vänersborg, Helsingborg, Malmö, Karlstad, Linköping, Norrköping, Umeå, Nacka, Södertälje, Stockholm, Landstinget i Sörmland och Region Skåne.

Vi har också haft ett antal [organisationer och sociala företag](#) som uppdragsgivare, bland andra: Sveriges Kommuner och Landsting, Attention, Basta, Prima, Telge Hovsjö, Skanska, Fryshuset, TullKust, samt ett antal samordningsförbund och regionförbund som Idéer för Livet/Skandia, Europeiska Socialfonden och Project Playground.

8.3 Rapporter

Nedan anges några av de studier vi genomfört som berör detta arbetsområde. De flesta av dem finns tillgängliga på våra hemsidor www.ofus.nu, www.seeab.se samt www.socioekonomi.se och går utmärkt att ladda ner. Några av dem finns dessutom tillgängliga på engelska.

Lundmark & Nilsson, Utvärdering av ADHD-projektet på Norrtäljeanstalten, OFUS & Kriminalvården, 2010

Lundmark & Nilsson, En skillnad som gör en skillnad – en metodutvärdering och socioekonomisk analys av Mission Possible, OFUS & Fryshuset, 2011

Lundmark & Nilsson, Skuldsättning ur ett socioekonomiskt perspektiv – OFUS & Konsumentverket, 2011

Lundmark & Nilsson, Vänd dem inte ryggen – socioekonomisk analys av destruktiva subkulturer, OFUS & Fryshuset, 2012

Lundmark & Nilsson, Telge Hovsjö & Manpower Telge Jobstart – en socioekonomisk analys av två annorlunda grepp kring långtidsarbetslösheten, OFUS & Telge, 2012

Lundmark & Nilsson, Det omöjliga tar bara något längre tid – Hovsjösatsningen ur ett process- och socioekonomiskt perspektiv, OFUS & Telge, 2012

Lundmark & Nilsson, Att gå bredvid, utvärdering av Tierpsmodellen ur ett samverkansperspektiv och ett socioekonomiskt perspektiv, OFUS & Tierps Kommun, 2012

Lundmark & Nilsson, Att bygga relationer med respekt, utvärdering av Stigmodellen för rehabilitering ur ett samverkansperspektiv och ett socioekonomiskt perspektiv, OFUS & Heby Kommun, 2013
Lundmark & Nilsson, Att inkludera, utvärdering av United Actionmodellen för rehabilitering ur ett samverkansperspektiv och ett socioekonomiskt perspektiv, OFUS & Heby Kommun, 2013

Lundmark & Nilsson, ADHD ur ett socioekonomiskt perspektiv, Socialmedicinsk tidskrift, 2013

Lundmark & Nilsson, Ensam är inte stark – om att lyckas i ett samverkansarbete, 2013, OFUS & Samordningsförbundet i Uppsala

Lundmark & Nilsson, Tretton teser och några utmaningar om utanförskap, OFUS & K2/Södertälje Kommun 2014

Lundmark & Nilsson, Handlaren mitt i byn – en socioekonomisk analys av satsningen på långtidsarbetslösa vid ICA Maxi i Geneta Södertälje, OFUS & ICA, 2014

Lundmark & Nilsson, Vi kan bättre än så – värdet av en god lärare ur ett socialt investeringsperspektiv, OFUS, 2014

Lundmark & Nilsson, Att sila mygg och svälja kameler, Det samhällsekonomiska värdet av samverkan och teknikstöd till unga med kognitiva funktionsnedsättningar, OFUS & Hjälpmedelsinstitutet, 2015

Lundmark & Nilsson, 1 + 1 = 3, om samverkan mellan skola och arbetsliv ur ett socioekonomiskt perspektiv, OFUS 2015

Lundmark & Nilsson, Husby och det sociala kapitalet, fryshusets etablering ur ett process-, metod- och socioekonomiskt perspektiv, OFUS & Fryshuset, 2015

Lundmark & Nilsson, What money can't buy – socioekonomisk analys av det möjliga värdet av verksamheten Great Corner i Kapstaden OFUS & PPG, 2015

Lundmark & Nilsson, From good to great – en tillämpning av lugna gatans utbildningsmetoder i Great Corner, Langa, Kapstaden, OFUS & PPG, 2015

Lundmark & Nilsson, Mer än bara hus, en socioekonomisk analys av Skanska sociala investeringsarbete i Vivalla, OFUS & Skanska, 2016

Lundmark & Nilsson, Vem talar vi om – en kartläggning av unga arbetslösa i Trelleborg, SEE & Samordningsförbundet i Trelleborg, 2016

Lundmark & Nilsson, Bortom krönet – om strategisk och systemförändrande samverkan och sociala investeringar, en idéskrift, SEE, Region Skåne samt Samordningsförbundet i Trelleborg, 2016

Lundmark & Nilsson, Att bygga social kapital – analys av utvecklingsarbetet i Hovsjö, KRUT & Telge, 2016

Lundmark & Nilsson, En vinstlott eller en nitlott – ensamkommande flyktingbarn ur ett socialt investeringsperspektiv, SEE & Fryshuset, 2016

Lundmark & Nilsson, Att vara med i leken – vuxna med utländsk bakgrund på arbetsmarknaden ur ett socialt investeringsperspektiv, SEE, 2016

Lundmark & Nilsson, Ett halfullt glas? - nyanlända ur ett socialt investeringsperspektiv, SEE & Region Skåne, 2016
Lundmark & Nilsson, Bättre sent än aldrig – en utvärdering av Ung i Telge ur ett samverkansperspektiv, SEE & Samordningsförbundet i Södertälje, 2016

Lundmark & Nilsson, Ensam är inte stark – något om konsten att samverka och att leda samverkan, SEE, Region Skåne & Kommunförbundet i Skåne, 2016

Lundmark & Nilsson, Droppen som urholkar stenen – en analys av Great Corners framgångsrika etablering i Langa, Sydafrika, SEE & Project Playground, 2016

Lundmark & Nilsson, Bortom bokslutet – en socioekonomisk analys av Victoria Parks bostadssociala arbete, SEE & Victoria Park, 2017

Lundmark & Nilsson, Orten – bortom våldet, om att bryta den destruktiva utvecklingen i våra utsatta områden, SEE, 2017

Lundmark & Nilsson, Rinkebymiljarden – en bra affär, om att sociala investeringar i utsatta områden, SEE, 2017

Lundmark & Nilsson, Tystnaden hos de många – om strategier för att bryta det destruktiva mönstret i Orten, SEE & Polismyndigheten, 2018

Lundmark, Nilsson & Wadeskog, OFUS, 1997, Sara Söderberg, en studie om samverkan och samhällsekonomi kring personer med ryggont.

Lundmark, Nilsson & Wadeskog, OFUS, 2000, Eva-Britt Larsen – en person med psykosociala arbetshinder.

Lundmark, Nilsson & Wadeskog, OFUS, 2008, 1 + 1 = 3, en analys av samverkan och socioekonomiska effekter av rehab projektet ITOK, SEE, KVS & SLL

Lundmark, Nilsson & Wadeskog, 2012, Intoleransens pris – en socioekonomisk analys av Vit Maktrörelsen i Kungälv och toleransmodellen, OFUS, Teskedsorden, Expo & Kungälv Kommun
Lundmark, Nilsson & Wadeskog, Underytan – Telgekoncernen, ett socioekonomiskt bokslut, OFUS & Telge, 2013

Lundmark, Nilsson & Wadeskog, Teknikstöd i skolan – en socioekonomisk analys av skolmisslyckanden och arbetsmarknaden, OFUS & Hjälpmedelsinstitutet, 2013

Lundmark, Nilsson & Wadeskog, Att göra det osynliga synligt – ett socioekonomiskt bokslut för Fryshuset, s verksamhet 2013, OFUS, SEE, Krut & Fryshuset, 2014

Lundmark, Nilsson & Wadeskog, Vågar till arbete – en socioekonomisk analys av unga, skolmisslyckanden och arbetsmarknaden, OFUS & Hjälpmedelsinstitutet, 2014

Lundmark, Nilsson & Wadeskog, En barriär mellan mig och världen – en socioekonomisk analys av unga med dövhet och grav språkstörning, utbildningsdepartementet & SEE, 2016

Lundmark, Nilsson & Wadeskog, Se till mig som liten är – en socioekonomisk analys av mobbingens kostnader, SEE & Friends, 2016

Nilsson, 1987, 20 maj 2007, en framtidsstudie av Södertälje Kommun, SEE & Södertälje Kommun

Nilsson, OFUS, 2000, Svempa Johansson, missbrukare eller företagare, en analys av de samhällsekonomiska konsekvenserna av arbetskooperativet Basta.

Nilsson, 2008, Den osynliga lönsamheten - Tullens beslag av heroin och amfetamin ur ett socioekonomiskt perspektiv, SEE.

Nilsson, 2008, Samverkan i Sörmland – en analys av Sörmlands Samordningsförbund - RAR, OFUS & RAR

Nilsson, 2009, Socioekonomisk investeringskalkyl kring ett projekt med en vidgad arbetsmarknad i Jönköpings Län, OFUS & Regionförbundet i Jönköpings Län

Nilsson, 2010, De unga, utanförskapet och arbetsmarknaden, OFUS & Ungdomsstyrelsen

Nilsson, 2010, Helhetssyn och långsiktighet – en socioekonomisk analys av de folkhälsopolitiska målen, OFUS & Folkhälsoinstitutet

Nilsson, 2011, Helhetssyn & långsiktighet – strategier baserade på socioekonomiskt tänkande, SEE & Idéer för Livet/Skandia

Nilsson, 2011, Är du lönsam lille vän, En socioekonomisk analys av unga, skolmisslyckanden och arbetsmarknaden, SEE

Nilsson, 2012, Den ojämnlige välfärden i Malmö ur ett socioekonomiskt perspektiv, OFUS & Malmökommissionen

Nilsson, 2012, Sociala investeringar – från prat till verkstad, OFUS & Idéer för livet

Nilsson, 2012, Och dessa våra minsta – en socioekonomisk analys av Horisont, OFUS & Karlstad Kommun
Nilsson, 2012, Gatumatematik, om unga män på glid och utanförskapets pris i Nacka, OFUS & Nacka Kommun

Nilsson, 2014, Sociala investeringar – en metod att uppfylla kommunallagens krav på god ekonomisk hushållning, OFUS, SEE & Socialmedicinsk tidskrift

Nilsson, 2015, Den man älskar agar man, eller???, en introduktion till de socioekonomiska effekterna av våld i nära relationer, OFUS & justitiedepartementet

Nilsson, 2016, Utanförskap, hälsa och en effektiv resursanvändning – en idéskrift om ett systemförändrande perspektiv på sociala investeringar och samverkan, SEE & Kommissionen för jämlik hälsa
Nilsson, 2016, Social investment 2.0 - a method for reducing social exclusion and raising efficiency in society

8. BILAGA: RAPPORTER OM UTANFÖRSKAPETS KOSTNADER

- Nilsson, Svedin & Wadeskog, Ekonomisk effekter i olika former av missbruksbehandling, Stockholms Stad, FoU-byrån & SEE, 1986.
- Nilsson & Wadeskog, 1980, SEE & Statens Ungdomsråd, Det blir för dyrt – en studie av missbrukets samhällsekonomiska kostnader.
- Nilsson & Wadeskog, 1996, SEE & Nacka kommun, Vårdkedjor, samverkan och ekonomi – fallet stroke och äldre personer.
- Nilsson & Wadeskog, 1998, SEE & Södertälje kommun, Vårdkedjor, psykiatireformen och ekonomin – fallet Södertälje.
- Nilsson & Wadeskog, 1999, Socialstyrelsen & SEE, Rutger Engström- missbrukare eller psykiskt sjuk.
- Nilsson & Wadeskog, 2003, SEE & Landstinget i Dalarna, Carina Persson, en studie av fetmans samhällsekonomiska konsekvenser.
- Nilsson & Wadeskog, 2004, Ett socialt investeringsperspektiv, SEE & Socialstyrelsen.
- Nilsson & Wadeskog, 2005, Resten av bilden – Socioekonomiska bokslut som en metod att värdera sociala företag, SEE.
- Nilsson & Wadeskog, 2006, Det lånar sig – ekonomisk utvärdering av personligt ombud för psykiskt funktionshindrade, Socialstyrelsen & SEE.
- Nilsson & Wadeskog, 2006, Bättre träffbild ger högre effektivitet, ekonomisk utvärdering av PO-reformen i Västmanland, Länsstyrelsen i Västmanland & OFUS.
- Nilsson & Wadeskog, 2006, Det sociala företaget och samhället – socioekonomiska bokslut för Basta och VägenUt!, NUTEK & SEE.
- Nilsson & Wadeskog, 2007, Billigare och bättre – socioekonomiska bokslut för de sociala arbetskooperativen KOS & Briggen, SEE & Europeiska socialfonden.
- Nilsson & Wadeskog, 2007, Skräddarsydd rehabilitering – en lönsam historia. Utvärdering av rehab projektet Gemet i Karlstad, SEE.
- Nilsson & Wadeskog, 2008, Utvärdering av rehab projektet Livlinan i Österåker, SEE.
- Nilsson & Wadeskog, 2008, Utvärdering av Metadonprogrammet i Stockholm, SEE & MOB.
- Nilsson & Wadeskog, 2008, Utvärdering av Subutexbehandling i kombination med psykoterapi i Stockholm, SEE & MOB.
- Nilsson & Wadeskog, 2008, Det är bättre att stämma i bäcken än i ån lönsamheten – att värdera de ekonomiska effekterna av tidiga och samordnade insatser kring barn och unga, SEE & Idéer för livet/Skandia.
- Nilsson & Wadeskog, 2008, Handbok i socioekonomiska bokslut, SEE & NUTEK.
- Nilsson & Wadeskog, 2008, Den osynliga och diffusa rehabiliteringspotentialen - översiktliga socioekonomiska kalkyler kring effekterna av framgångsrik rehabilitering inom ramen för samordningsförbund, SEE & Statskontoret
- Nilsson & Wadeskog, 2008, Summan av att ge människor en andra chans – en socioekonomisk analys av Lugna Gatans verksamhet, SEE & Fryshuset
- Nilsson & Wadeskog, Focus on the individual, SEE & Idéer för Livet/Skandia, 2009
- Nilsson & Wadeskog, 2009, Utvärdering av skolverkets samverkansprojekt, SEE & Skolverket
- Nilsson & Wadeskog, De deprimerade unga flickorna – ett socioekonomiskt perspektiv, SEE & Idéer för Livet/Skandia, 2010
- Nilsson & Wadeskog, Handbok till en förenklad socioekonomisk analysmodell, SEE & Idéer för Livet/Skandia, 2010
- Nilsson & Wadeskog, Gatuväldets ekonomi, del 1 – individer och förlopp, SEE & Hjärnkraft, 2011
- Nilsson & Wadeskog, Simuleringsmodell kring barns och ungas utanförskap samt dess effekter i vuxenlivet, SEE & SKL, 2011
- Nilsson & Wadeskog, Utanförskapets ekonomiska sociotoper – socioekonomisk analys på stadsdelsnivå, SEE, 2012
- Nilsson & Wadeskog, Gatuväldets ekonomi, del 2 – effekter på kommun och samhälle - fallet Södertälje, SEE & Hjärnkraft, 2012
- Nilsson & Wadeskog, Tillitens värde – den sociala sårbarheten i Dalarna ur ett socioekonomiskt perspektiv, SEE & Länsstyrelsen i Dalarna, 2013
- Nilsson & Wadeskog, Ensam är inte stark – en miljonprogramssatsning i Lindängen och det sociala kapitalet, SEE & Malmö Stad, 2013
- Nilsson & Wadeskog, Att skapa ett liv – arbetsprocessen att med scenariometodik skapa kunskap om utanförskapets kostnader – fallet måttlig psykisk ohälsa, OFUS & Sörmlands Läns Landsting, 2015